

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Haluk ABBASOĞLU
Oluş ARIK
Tuncer BAYKARA
Jürgen BORCHHARDT
Vedat ÇELGİN
Bekir DENİZ
Refik DURU
Serra DURUGÖNÜL
Hansgerd HELLENKEMPER
Fahri IŞIK
Havva İŞKAN-IŞIK
Frank KOLB
Max KUNZE
Wolfram MARTINI
Gönül ÖNEY
Mehmet ÖZSAIT
Scott REDFORD
Oğuz TEKİN
Burhan VARKIVANÇ

Yayın Yönetim / Editing Management

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA

Çeviriler / Translations

T. M. P. DUGGAN
İnci TÜRKOĞLU

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY
Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

Yapım / Production

Zero Prodüksiyon Ltd.

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Mehmet Özhanlı	
<i>"On the Cilician Origins of an Archaic 'Cyprus' Limestone Head"</i>	1
Süleyman Bulut	
<i>"Erken Dönem Likya Sikkelerinde Triskeles Motifi"</i>	15
Muzaffer Demir	
<i>"Peloponnesos Savaşı (İ.Ö. 431-404) Strasında Karya ve Likya'ya Yönelik Atina Seferlerinin Amaçları: Yeni Bir Gözden Geçirme"</i>	69
Ferim Tekoğlu	
<i>"Kyme'den Bir Portre: Hephaestion"</i>	101
T. M. P. Duggan	
<i>"A short Account of Recorded Calamities (earthquakes and plagues) in Antalya Province and Adjacent and Related Areas Over the Past 2,300 Years - an Incomplete List, Comments and Observations"</i>	123
Hatice Palaz Erdemir	
<i>"Roma'nın Küçük Asya'da İdari Bir Meselesi: Bağımsız Şehirler"</i>	171
Burhan Varkıvaç	
<i>"Zum Fragment einer Bekrönung aus dem Museum von Side"</i>	185
Taner Korkut	
<i>"Niobe - Medea Trajedisi ? Pamphylia Lahdi Üzerinde İşlenen Frizin İkonografisine Yeni Bir Bakış"</i>	193
Recai Tekoğlu	
<i>"Some Greek Inscriptions from Antalya"</i>	217
Nevzat Çevik - Burhan Varkıvaç	
<i>"An Evaluation of the Roman Rural Baths of Lycia in the Light of Two New Examples from Trebenna and Typallia"</i>	223
Mehmet Aydın	
<i>"Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hıristiyanlığı'na Bir Bakış"</i>	251
Ayşe Aydın	
<i>"Boğsak Adası'ndaki Merkezi Planlı Yapı"</i>	263
Giray Ercenk	
<i>"Şabkulu Baba Tekeli Ayaklanması"</i>	279

Erken Dönem Likya Sikkelerinde Triskeles Motifi

Süleyman BULUT*

Likya, özgün kaya mezarları ve lahitlerinin yanı sıra sikkelerindeki triskeles motifiyle de Antik Dönem'in ayrıcalıklı bölgeleri arasında yer alır. Bu nedenle, formu yanında kullanım şekliyle de Likya'ya özgü¹ olan bu motif, pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu çalışmada, bugüne dek yapılan araştırmaları değerlendirmek, yeni önerileri tartışmaya sunmak amaçlanmıştır. Çalışmanın özünü, özellikle Likya sikkelerindeki triskeles, triskelesin kökeni, kullanım biçimi ve sembolik anlamı oluşturmaktadır.

Triskeles, farklı bölge ve kültürlerin sikkelerinde sevilerek ve yaygınca kullanılmıştır. Koşar durumdaki üç insan bacağı ya da aynı pozisyondaki üç eğrisel koldan oluşan bu motif, triskelesin yanı sıra triquetra² ve trinakria³ olarak da bilinir. A. Roes⁴ ise hayvan başlarıyla sonlanan triskelesleri diğer araştırmacılardan farklı bir yaklaşımla, 'anafor motifi' olarak da adlandırır. Eski Yunanca'da ayak-bacak anlamına gelen Skeles'ten (Σκελής)⁵ türetilen triskeles (Τρισκελής, -ές)⁶ antik literatürde ilk kez İ.Ö. 5. yy.'da Cratinus'un fragmanlarında⁷ karşımıza çıkar. Latince bir kelime olan Triquetra⁸ ve Trinakria⁹ ise üç köşeli, üç açılı, üçgen anlamına gelmektedir.

* Öğr. Gör. Süleyman Bulut, Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kampüs 07040 Antalya. Çevirilerde yardımcı olan Doç. Dr. B. Varkıvaç, Doç. Dr. T. Korkut, Doç. Dr. R. Tekoğlu ve B. Özdilek'e, fikirleriyle katkıda bulunan Arş. Gör. Ş. Özüdoğru ve Uzm. Ş. Aktaş'a, metnin redaksiyonunu yapan Doç. Dr. B. Varkıvaç ve Prof. Dr. N. Çevik'e, sabır ve desteğinden dolayı da eşime teşekkürlerimi sunarım.

¹ Likya sikkelerinde görülen triskelesin insan bacaklı olmadığı ve bölgeye özgü bir formu olduğu hakkında bk.: Babelon 1907, 510; BMC Lycia, xxvii, xxviii; Mørholm-Zahle 1972, 79 vd.; Likya'da bulunduğu sanılan üç Pers siglosu üzerindeki merkezi çemberi olmayan triskeles Likya'ya özgü değildir; Mørholm-Zahle 1976, 67 vd.

² Genel olarak bk.: Fellows 1855, 8 vd.; G. Perrot - Ch. Chipiez, History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia (1892) 391; Babelon 1907, 509; Head 1911, 688.

³ Sicilya'nın sembolü insan bacaklı triskeles, Trinakria olarak da adlandırılır: C. Seltman, Greek Coins (1933) 190.

⁴ Likya sikkelerinde görülen ve hayvan protomu ile sonlanan bu tip örnekler hayvanlı anafor, 4 kollu olanlar ise svastika olarak da adlandırılmıştır; Roes 1936/7, 95.

⁵ H. G. Liddle - R.Scott, A Greek-English Lexicon (1996) bk.: Σκελής (bacak-ayak).

⁶ age., Τρισκελής (üç bacaklı-ayaklı).

⁷ "Ταυριώσαι δ' ἀναμένουσιν ὄδι' ἐπηγλαϊσμένοι μείρακες φαίδραϊ τράπεζαι τρισκελεῖς σφενδάμνιναι = "Cilveli kızlar, akağaçtan üç ayaklı, parlak masalar gibi bekliyorlar; tepeden turnağa kuşanmış" Yunanca metnin çevirisini yapan Arş. Gör. B. Takmer'e teşekkür ederim. Cratinus, Frag. 301 T. Kock (ed.) Comicorum Atticorum Fragmenta (1880).

⁸ P. G. W. Glare, Latin Dictionary (1997) Triquetrus (üç köşeli, üç açılı, üçgen).

⁹ C. Seltman, Greek Coins (1933) 190; E. Pertsch, Langenscheidts Schulwörterbuch. Lateinisch-Deutsch (1968) 404; Trinacria (üç başlı veya Sicilya'nın en eski ismi).

Aşağıda ayrıntılıca irdelenen triskeles motifi, sikkelerde ilk kez Atina'nın İ.Ö. 6. yy.'ın ilk yarısında darp ettiği "Wappenmünzen" olarak bilinen armalı sikkelerinde görülür¹⁰. Likya'da merkezi bir çemberden çıkan kanca biçimli kol ya da ayaklardan oluşan triskeleslere ise İ.Ö. 6. yy.'ın sonlarında rastlanır¹¹. Üç eğrisel kolun birleşmesinden oluşan triskelesler, Pers gümüş siglosu¹² üzerinde kontrmark, Akhemenid mühürlerinde (Res. 10)¹³ ise sembol olarak kullanılmıştır. Ayrıca Kilikya kenti Kanytelis'te kule yapısında kabartma olarak işlenmiştir¹⁴. İnsan bacaklı triskeleslerin ise oldukça yaygın bir kullanıma sahip olduğu ve genellikle sikkelerde tercih edildiği görülür. Bunlara örnek olarak Aigina¹⁵, Melos¹⁶, Derrones¹⁷, Syrakusa¹⁸, Clodius Macer¹⁹, Aspendos²⁰, Selge²¹ ve Adada²² sikkeleri ile Karya'da basıldığı düşünülen bir sikke üzerindeki kanatlı aslan protomlarından oluşan bir triskeles²³ gösterilebilir. Sikkeler dışında insan bacaklı triskeles ve monoskeles vazo resimlerinde kalkan üzerinde betimlenmiştir²⁴. Ayrıca, Selge'den sunak üzerinde kabartma olarak işlenmiş bir triskeles görülür²⁵.

Likya sikkelerinde yaygın bir kullanıma sahip olan triskelesin, svastikadan türetildiği düşünülmektedir (Res. 1)²⁶. Mørkholm ve Zahle'nin de belirttikleri gibi Likya triskelesleri rozet motifleriyle de ilişkili görünmektedir²⁷. Kültepe²⁸, Kara Höyük (Res. 2)²⁹ ve Pulur (Res. 3)³⁰ gibi pek çok yerleşimde ele geçen çömlek ve mühürlerdeki anaför ya da rozet motifleri bu örneklerdendir. Ayrıca Mørkholm ve Zahle, zoomorfik modelleri, hayvan

¹⁰ Atina'nın Wappenmünzen sikkelerindeki triskelesler için bk.: Kraay 1966, 324 Lev. 114 no. 340; O. Tekin, Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik çağlar) (1997) 63 no. 7.

¹¹ Likya sikkeleri farklı gruplandırılmasına rağmen triskeles motifi genel olarak İ.Ö. 6. yy.'ın sonlarında görülür. BMC Lycia, xxvii Lev. II vd.; Babelon 1907, 494 no. 806 vd.; Aulock Lykien, Lev. 134 vd.; Mørkholm 1964, 65 vd.; Mørkholm-Zahle 1976, 63 Fig. 6; Vismara II, 127 Lev. IX vd.

¹² Fellows 1855, Lev. VIII no. 1 vd.; Babelon 1907, 254 no. 416.

¹³ Boardman 1970, 23 vd. Fig. 3-4 Lev. 5 no. 118.

¹⁴ B. Umar, Kilikia. Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi (2000) 99 vd. Res. 77.

¹⁵ Baldwin 1977, 70 no. 4.

¹⁶ C. M. Kraay, "The Melos Hoard of 1907 Re-Examined", NumChron IV, 1964, 6 vd. Lev. II no. 29. 35 vd. Lev. III no. 47.

¹⁷ Kraay 1966, Lev. 126 no. 388.

¹⁸ age., Lev. 47 no. 132.

¹⁹ K. H. Hewit, "The Coinage of L. Clodius Macer (AD 68)", NumChron 143, 1983, 64 vd. Lev. 12 no. 35-44.

²⁰ Kraay 1966, Lev. 192 no. 663-664; Aulock Pamphylien, Lev. 146 no. 4477-4486, 4502-4512.

²¹ Aulock Pisidien, Lev. 174 no. 5243-5258; D. R. Sear, Greek Coins (1979) 498 no. 5477.

²² Aulock Pisidien, Lev. 160 no. 4895; Sear, y.dn. 21, 496 no. 5446 vd.

²³ Kraay 1966, Lev. 185 no. 624.

²⁴ J. Boardman, Schwarzfigurige Vasen aus Athen (1974) Res. 201. 203 vd.

²⁵ G. E. Bean, Turkey's Southern Shore (1968) 146 Fig. 27.

²⁶ BMC Lycia, xxviii; Mørkholm-Zahle 1972, 81; Vismara II, 129.

²⁷ Mørkholm-Zahle 1972, 80.

²⁸ W. Orthmann, Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien (1963) Lev. 80 no. 26/18.

²⁹ S. Alp, Konya civarında Karahöyük Kazılarında bulunan Silindir ve Damga Mühürleri (1972) 243 Şekil no. 253 Lev. 129 no. 392; Benzer bir örnek Kültepe'de de vardır. N. Özgüç, "Bullae from Kültepe", bk.: K. Emre - B. Hrouda - M. Mellink - N. Özgüç (ed.), Anatolia and the Ancient Near East. Tahsin Özgüç'e Armağan (1989) Lev. 115 no. 12.

³⁰ H. Z. Koşay, Keban Projesi Pulur Kazısı 1968-1970 (1976) Lev. 79 no. 208 Lev. 86 no. 35. 82. 109 Lev. 88 no. 365. 367 vd.

başlarıyla donatılmış ikinci dereceden örnekler olarak gösterirler³¹. Roes, zoomorfik triskelesleri hayvanlı anafor motifi olarak adlandırarak, bu anaforların İran kökenli olduğunu belirtir. Buna örnek olarak Prehistorik dönemden Tigris ve Samarra'dan ele geçen kaplarda kullanılan 4 keçi ya da geyik figürünün döner şekilde oluşturduğu svastika formu hayvanlı anafor motiflerini (Res. 4. 5) göstererek³², Arkaik Yunan sanatındaki hayvan başlı anaforların Pers sanatından esinlendiğini belirtir³³. Benzer bir açıklamayı, Likya sikkelerinde kullanılan motifler içinde yaparak, sikkelerin arka yüzlerinde Pers giysili figürlerin betimlendiğini ve kullanılan bazı sembollerden özellikle de triskelesin Pers kökenli olduğunu savlar³⁴. Mørkholm ve Zahle ise Kuprllı sikkeleri üzerindeki ördek başlı triskeleslerden yola çıkarak, stilistik kriterlerinin doğrudan Grek modelini işaret ettiğini belirtirler³⁵.

Triskeles ve tetraskesin, svastika (Res. 6. 7), dört kollu anafor motifleri veya triskeles formundaki damga mühürlerle (Res. 8) yakın bir benzerlik içerisinde olduğu görülür³⁶. Prehistorik çağlardan günümüze dek dünyanın pek çok yöresinde sevilerek kullanılan bu motif oldukça farklı formlarda çeşitlenmiştir³⁷. Yukarıda da belirtildiği gibi svastika ya da anafor motiflerinin triskeles ve varyasyonlarının prototipleri olduğu anlaşılmaktadır. Burada öncelikle irdelenmesi gereken konu ise bu motifin Likya'da nasıl ortaya çıktığıdır. Svastika motifinin Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Girit ve Yunanistan gibi pek çok bölgede³⁸, farklı ya da benzer formlarda günümüze dek kullanılmış olması, kendine özgü formuyla dikkati çeken Likya triskelesinin söz konusu motiflerden nasıl ve hangi dönemde ortaya çıktığının yanıtını bulmayı zorlaştırmaktadır. Aynı durum insan bacaklı triskelesler için de geçerlidir. Erken Bronz Çağı'na tarihlenen Semahöyük pithosları üzerinde görülen svastikalar³⁹, bu motifin Likya'da da bilindiğini göstermektedir. Dolayısıyla triskeles, savlandığı gibi svastika kaynaklı ise, Likyalılar'ın kendi toprakları içinde henüz erken Bronz Çağı'ndan beri bildikleri bir motiften, üç eğrisel koldan oluşan triskeles motifini yaratmış olma olasılıklarını gözardı edemeyiz. Ancak, Likya triskelesleri ile Semahöyük örneği arasında, 1500 yıl gibi oldukça uzun bir zaman diliminin olması ve aradaki bağlantıyı gösterecek örneklerin şimdilik bilinmemesi, bu olasılığı zayıf kılmaktadır. İnsan bacaklı olmayan triskeles ve zoomorfik modellerin, Likya triskelesi ile biçimsel benzerlikleri, bu motifin yakın dönemlerde bölgeye hakim olan bir kültür aracılığıyla gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Likya dışında insan bacaklı olmayan triskeleslere Düver'den pişmiş toprak levha üzerinde

³¹ Mørkholm-Zahle 1972, 81.

³² Roes 1936/7, 85 vd. Res. 1 vd.

³³ age., 90 vd.

³⁴ age., 95.

³⁵ Mørkholm-Zahle 1972, 81.

³⁶ Triskeles formundaki damga mühür için bk.: Alp, age., 231 vd. Lev. 20 no. 50 Şek. 221; Dört kollu anafor ya da çark motifi için bk.: J. Mellaart - A. Murray, Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects. Beycesultan III.2 (1995) 188 no. 323; Svastika için bk.: U. Moortgat-Correns, "Ein kleiner reliefierter Bronze- Teller aus der hethitischen Grossreichszeit" bk.: M. J. Mellink - E. Porada - T. Özgüç (ed.), Aspect of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbours. Nimet Özgüç'e Armağan (1993) Lev. 21 no. 4.

³⁷ A. Erkanal, "Dört İnsan Figüründen Oluşan Anafor Bezeği Üzerine Bir Araştırma", Anadolu XIX, 1975/1976, 69 vd.

³⁸ Farklı bölgelerde kullanılan svastika motifi için genel olarak bk.: Baldwin 1977, 25 vd.; Girit mühürlerindeki svastika için bk.: P. Yule, Early Creten Seals: A study of Cronology 4 (1980) Lev. 24 Motif 38; Urartu örnekleri için bk.: Z. Derin, "Potters marks of Ayaniş citadel, Van", AnatSt 49, 1999 Fig. 9 no. 87 vd.

³⁹ M. J. Mellink, "Lycian Wooden Hunts and Sing 24 on the Phaistos Disk", Kadmos 3,1, 1964, 2 Fig. 3 vd.

(Res. 9)⁴⁰, Akhamenid mühür (Res. 10) ve sikkelerinde⁴¹ görmekteyiz. Düver kabartmasındaki triskelesin insan bacaklı olmayışının yanı sıra sikke üzerinde kontrmark olarak kullanılan tetraskeles ile bir başka mühürdeki diskeles motifinin merkezi çemberli oluşu (Res. 11)⁴², Likya triskelesi ile çok benzerdir. Ayrıca, merkezi çembere sahip olan söz konusu motifler, Likya dışında bilinen yegane örneklerdir⁴³. Ancak, merkezi çemberli triskeles ve varyasyonlarının Likya'da yaygın olarak kullanılmış olması nedeniyle, bu formun Likya'ya özgü olduğu kabul edilmektedir⁴⁴.

Likya'nın İ.Ö. 6. yy.'ın II. yarısında Pers egemenliğinin altında olması ve aynı yüzyılın sonlarına tarihlenen Akhamenid mühür⁴⁵ ve sikkelerinde üç eğrisel koldan oluşan ve merkezi çemberi olmayan triskeleslerin yanı sıra merkezi çemberli diskeles (Res. 11) ve tetraskeles motifinin kullanılmış olması, bu motifin Persler aracılığıyla Likya'ya gelme olasılığını güçlendirmektedir. Zira, Likya sikkeleri ile Sard ve çevresinde ele geçen Akhamenid mühür ve mücevherler üzerinde kullanılan çizgisel işaretlerdeki benzerliklerin, Likya'yı kültürel açıdan Batı Pers İmparatorluğu'na bütünülediği belirtilir⁴⁶. Ayrıca, özellikle Kuprilli sikkelerindeki bitişik hayvan protomaları, çift boğa protomu, aslan-grifon, insan yüzü kanatlı boğa gibi figürlerin de Akhamenid etkili oldukları bilinmektedir⁴⁷.

İran kökenli olduğu savlanan dönen hayvan figürlerinden oluşan zoomorfik anaforların İ.Ö. 5. bin yılda, tüm gövde şeklinde betimlendikleri görülür (Res. 4. 5)⁴⁸. İ.Ö. 3. bin yıl Mısır örneklerinde ise iki keçi protomunun kombinasyonundan oluşan anafor motifi göze çarpar (Res. 12)⁴⁹. İ.Ö. 2. bin yılda özellikle Körfez mühürlerinde görülen dört ya da altı hayvan protomundan oluşan zoomorfik anaforların (Res. 13) benzerleri Anadolu mühürlerinde de görülür: Acem Höyük (Res. 14), Alişar (Res. 15) ve Boğazköy (Res. 16. 17) mühürlerindeki zoomorfik anaforların Körfez mühürlerinden etkilenerek yapıldığı belirtilmektedir⁵⁰. Roes, üç farklı hayvan başından oluşturulmuş anafor motiflerinin Persler tarafından sevilerek kullanıldığını⁵¹ ifade etmesine karşın, aynı zamanda Akhamenidler'in hayvan anaforlarının tam olarak ele geçmediğinden de söz eder⁵². Akhamenid Dönemi'nden hayvan protomlarından oluşturulmuş anafor ya da triskeles motifine, Tell el-Mazar'dan bir

40 E. Akurgal, *Orient und Okzident* (1966) 220 Lev. 68; Levha üzerindeki atlı binici ve önündeki grifon figürü, Bellerophon, Pegasos ve Khimaira ile ilişkilidir. Boardman 1970, 25; İ. Özgen - J. Öztürk (ed.), *Heritage Recovered. The Lydian Treasure* (1996) 25 Res. 26.

41 Boardman 1970, 23 vd. Fig. 3 no. 64 Fig. 4 Lev. 5 no. 118.

42 age., Fig. 3 no. 48 Lev. 3 no. 45.

43 Mørholm-Zahle 1972, 79.

44 Babelon 1907, 510; BMC Lycia, xxvii, xxviii; Mørholm-Zahle 1972, 79.

45 Boardman 1970, 29.

46 Mørholm-Zahle 1976, 67.

47 Mørholm-Zahle 1972, 108.

48 Roes 1936/7, 85 Res. 1 vd.

49 Örnek için bk.: age., 89 Res. 9.

50 R. M. Boehmer, "Einflüsse der Golfglyptik auf die anatolische Stempelglyptik zur Zeit der assyrischen Handelsnienderlassungen", *BaM* 17, 1986, 293 vd. Lev. 42 no. 3 Lev. 43 no. 8 vd. Lev. 44 no. 17 vd.

51 Roes 1936/7, 89 vd.

52 age., 91.

mezar buluntusu mühür⁵³ ile üzerinde üç at protomundan oluşturulmuş triskeles ya da anafor motifi bulunan bir başka mühür örnek gösterilebilir (Res. 18)⁵⁴.

Zoomorfik triskeleslerde gerçekten Mørkholm ve Zahle'nin belirttiği gibi Grek modelleri ile benzerlik görülür: Rhodos'ta ele geçen gümüş phiale üzerindeki "S" formlu ördek başları, Kuprili'nin ördek başlarıyla sonlanan triskelesleri ile stilistik olarak benzemektedir (Res. 27)⁵⁵. Salt stilistik benzerliğe karşın, zoomorfik triskeleslerin biçimsel özellikleri doğu modellerini anımsatır. Zira, söz konusu örnekteki "S" formlu ördek başları merkezi bir halkadan çıkmazlar. Buna karşın Likya'nın zoomorfik triskeleslerinde, merkezi çemberden çıkan eğrisel kollar, hayvan protomlarıyla sonlanır (Res. 25-28). Hayvan protomlarının farklı formda kullanımları Urartu⁵⁶ ve Akhemenid Dönemi bileziklerinde⁵⁷ karşımıza çıkar. Bunlara ek olarak Akhemenid Dönemi'nden İ.Ö. 6. yy.'ın sonlarına tarihlenen bir phiale üzerindeki merkezi halkadan çıkan çift kartal başı (Res. 19)⁵⁸ örnek gösterilebilir. Ayrıca, hayvan başlı anaforların altın çağını Akhemenid Dönemi'nde yaşadığını belirten Roes, üç farklı hayvanın kombinasyonundan oluşturulmuş modellerin Persler tarafından sevilerek kullanıldığını ifade eder⁵⁹. Bu tür triskeles Likya'dan da bilinmektedir (Res. 28)⁶⁰. Diğer taraftan İ.Ö. 6. ve 5. yy. Grek vazoları üzerinde benzer triskeles modellerini de görmek mümkündür⁶¹. Bu modellerde triskelesin, üç ya da altı farklı hayvan protomundan oluşturulduğu görülür. Üç farklı hayvan protomunun merkezde birleştirilmesinden oluşturulmuş triskeles, Likya triskeleslerinden tamamen farklıdır. Çünkü, triskeles bu örnekte bacak ve kanatlarıyla birlikte betimlenen hayvan protomlarının gövdeleriyle oluşturulmuştur. Likya sikkelerinde ise hayvan protomları, merkezi çemberden çıkan kanca şeklindeki kolların uçlarında, salt baş olarak betimlenir. Ayrıca II. Grup içinde yer alan ve ön yüzünde yaban domuzu arka yüzünde merkezi çemberden çıkan horoz protomlu triskeles (Res. 25)⁶², söz konusu örneklerle Likya'nın zoomorfik triskelesleri arasındaki farklılığı göstermesi açısından önemlidir. Üç horoz protomundan oluşan triskeles, merkezi çemberli oluşu ve hayvanların kanat, bacak ya da kol gibi diğer uzuvlarının betimlenmemiş olmasıyla, Grek örneklerinden tamamen ayrılırlar.

Likya'nın zoomorfik triskeleslerinin en yakın benzerlerine, Anadolu mühürlerinde rastlanılır. Acem Höyük, Alışar ve Boğazköy mühürlerindeki zoomorfik anaforlarda⁶³, anaforu oluşturan kollar hayvan protomlarıyla sonlanmaktadır. Acem Höyük⁶⁴ örneğinde,

⁵³ H. Weippert, Palästina. In *vorhellenistischer Zeit. HdA Vorderasien II, I* (1989) 718 Res. 5. 9 no. 5.

⁵⁴ Roes 1936/7, 90 Res. 11.

⁵⁵ Mørkholm-Zahle 1972, 81 vd. Res. 7.

⁵⁶ Urartu'da hayvan protomları triskeles ya da anafor motiflerinde değil kazanlarda, bilezik uçlarında, miğfer veya iğne başlarında sıklıkla görülür. Urartu iğnelerindeki zoomorfik modeller için bk.: R. Yıldırım, *Urartu İğneleri* (1989) 26 vd.

⁵⁷ İ. Özgen - J. Öztürk (ed.), *Heritage Recovered. The Lydian Treasure* (1996) 160 no. 111.

⁵⁸ age., 87 no. 33.

⁵⁹ Roes 1936/7, 89 vd.; Üç farklı hayvan protomundan oluşturulmuş triskeles için bk.: H. Weippert, Palästina. In *vorhellenistischer Zeit. HdA Vorderasien II, I* (1989) 718 Res. 5. 9 no. 5.

⁶⁰ Mørkholm-Zahle 1972, 81 Res. 5.

⁶¹ K. Schefold, *Die Griechen und Ihre Nachbarn* (1967) Res. 213; E. Simon, *Die Griechischen Vasen* (1981) Res. 95.

⁶² Sikke için bk.: Kraay 1966, Lev. 190 no. 650.

⁶³ Örnekler için bk.: Boehmer, age., 293 vd. Lev. 42 no. 3 Lev. 43 no. 8 vd. Lev. 44 no. 17 vd.

⁶⁴ Acem Höyük mühürü 2 no'lu Mohenjo-Daro örneğini anımsatır. age., 294.

dönüşümlü olarak aslan ve kartal protomlarıyla sonlanan dört kollu anaför, ortasında büyük bir nokta bulunan merkezi bir çembere sahiptir (Res. 14). Beycesultan'dan kemik obje üzerinde görülen merkezi çemberli svastikanın kolları da hayvan başıyla sonlanmaktadır (Res. 7)⁶⁵. Bunların dışında Boğazköy (Res. 16.17) ve Alishar (Res. 15) örnekleri de tıpkı Likya'nın zoomorfik triskelesleri gibi betimlenmiştir. Tek fark ise bu örneklerde merkezi çemberin olmayışıdır. Sonuçta, Bronz Çağı Anadolu mühürlerinde görülen hayvan protomlarından oluşturulmuş anaför motiflerinin, Likya'nın zoomorfik triskeleslerinin prototipini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Anaför ya da triskeles formunda olmasa da benzer şekilde sonlanan hayvan protomlu örnekler Urartu ve Akhemenid sanatında da rastlanılır. Akhemenid sanatındaki merkezi çemberden çıkan çift kartal başlarından oluşturulmuş bir örnek (Res. 19)⁶⁶ ise nispeten Likya'nın zoomorfik triskeleslerini anımsatır. Ancak, Akhemenid mühürleri üzerindeki hayvan protomlarından oluşturulmuş triskeles modelleri ise tıpkı Grek örneklerindeki gibi kanat ve bacak gibi uzuvlarla birlikte betimlenmiş olmaları nedeniyle, Likya'nın zoomorfik triskeleslerinden farklıdır.

Bugünkü verilere göre Likya'da sikke basımına, bölgenin Pers egemenliği altına girmesinin ardından 6. yy.'ın son çeyreğinde başlamıştır⁶⁷. Likya sikkelerinde triskelesli serileri G. F. Hill⁶⁸, B. V. Head⁶⁹, O. Mørkholm⁷⁰ ve N. Vismara⁷¹ İ.Ö. 500'de, J. P. Six⁷² ise İ.Ö. 450'de başlatırlar. Zahle, Mørkholm'un II. ve III. Grup'unu birleştirerek triskelesli serileri İ.Ö. 480/470 yıllarında başlatmıştır⁷³. Mørkholm ve Zahle'nin Likya sikkeleri üzerine yaptıkları iki önemli çalışmada triskelesli sikkeler ayrıntılıca değerlendirilmiştir⁷⁴. Bu çalışmalardan birinde, sikkeler üzerindeki çizgisel işaretlerin bölgelere göre dağılımı yapılmıştır (bk. Tab. 2)⁷⁵. Vismara diğer araştırmacılardan farklı bir gruplandırma yaparak Likya sikkelerini tipolojik olarak irdelemiş ve dynastik baskıların C grubunda yer alan triskelesli sikkeleri ön yüz tiplerine göre sınıflandırmıştır⁷⁶. Son olarak Zahle, başka bir çalışmasında sikkelerin gruplandırılması, yayılım alanları ve ağırlık standartlarına göre dağılımını özet bir tablo halinde sunmuştur⁷⁷. Vismara'nın yaptığı tipolojik çalışma salt Winsemann Falghera Koleksiyonu'nda bulunan sikkeleri içerdiğinden, burada ek olarak Fellows, BMC ve SNG von Aulock kataloglarındaki sikkeler ile Mørkholm ve Zahle'nin yayınladığı Kuprllı sikkeleri de dikkate alınmış ve salt arka yüzde ana tipi oluşturan diskeles, triskeles ve tetraskeslesli sikkeler ön yüz tiplerine göre gruplandırılmıştır⁷⁸.

⁶⁵ J. Mellaart - A. Murray, Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects. Beycesultan III,2 (1995) 188 no. 323.

⁶⁶ y.dn. 57, 87 no. 33.

⁶⁷ Sikkelerin İ.Ö. 6. yy.'ın son çeyreğinde basıldığına dair bk.: Head 1911, 688 vd.; BMC Lycia, xxvi vd.; C. M. Kraay, Archaic and Classical Greek Coins (1976) 269; Vismara II, 18 vd.; Zahle 1991, 154 vd. Res. 1-2.

⁶⁸ BMC Lycia, xxvii Lev. II.

⁶⁹ Head 1911, 689.

⁷⁰ Mørkholm 1964, 68.

⁷¹ Vismara II, 26, 127 vd. Lev. IX vd.

⁷² Six 1886, 109 vd.

⁷³ Zahle 1991, 149 vd. Fig. 2.

⁷⁴ Mørkholm-Zahle 1972, 79 vd.; Mørkholm-Zahle 1976, 61 vd.

⁷⁵ Mørkholm-Zahle 1972, 80; Mørkholm-Zahle 1976, 63 Fig. 6.

⁷⁶ Vismara II, 127 vd. Lev. IX vd.; I. Wekhessere sikkelerinin tipolojisi için bk.: Vismara I, 23 vd.

⁷⁷ Zahle 1991, 154-155 Fig. 1-3.

⁷⁸ Gruplandırmada kronoloji dikkate alınmamıştır. Ayrıca, farklı kataloglarda yayınlanmış olan aynı sikkeler, tümüyle dipnotlar bölümüne yazılmıştır.

Bu çalışmalar ışığında triskeles ve varyasyonlarının gerek ana tip, gerekse sembol olarak kullanımı aşağıda incelenmiş, sikkelerin grup, tarih, ağırlık standartı ve tedavül alanlarında Zahle⁷⁹ dikkate alınmıştır (bk. Tab. 1).

Arka yüzde triskeles ve varyasyonlarının salt ana tip olarak kullanıldığı sikkeleri, ön yüz tiplerine göre 6 ana gruba ayırmak mümkündür. Ana gruplar I, II, III rakamları, alt gruplar A, B, C... harfleriyle, bunlar da ön ve arka yüz tiplerine göre 1, 2, 3... rakamları ile belirtilmiştir. Buna göre;

- I Hayvan figürleri
- II Mitolojik yaratıklar
- III Tanrı ya da tanrıça figürleri
- IV Tanrısal figürler
- V Dynast başları
- VI Diğerleri

I. Hayvan Figürleri: Grupta yer alan sikkelerin ön yüzünde yaban domuzu, yunus, boğa, aslan, panter, geyik, katır, at, inek, keçi, horoz ya da kartal figürü, arka yüzünde ise triskeles, tetraskeles veya diskeles motifi yer almaktadır. Ancak, aslan, geyik, horoz gibi bazı örnekler, bir kalkan betimlemesi üzerinde ana figür olarak da görülebilmektedir. Bu hayvan betimleri tüm gövde, salt baş, protom, kanatlı protom gibi farklı tiplerde betimlenebilmektedir. Bazı sikkelerin ön yüz tipleri aynı olmasına rağmen örneğin yaban domuzu protomu gibi, arka yüz tipleri triskeles, tetraskeles ve diskeles gibi farklı motiflerden oluşturulduğu göze çarpar. Bu durum, söz konusu sikkeleri kendi içerisinde hem ön hem arka yüz tiplerine göre ayırma gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Sikkelerin ön yüzünde 12 farklı hayvan figürü tespit edilmiş ve her hayvan figürü ayrı bir alt grup içinde değerlendirilmiştir.

I.A. ÖY: Yaban domuzu AY: Triskeles/Tetraskeles

Sikkelerin ön yüzlerinde yaban domuzu figürü betimlenmiştir. Yaban domuzu bazı örneklerde tüm gövde olarak, bazılarında ise protom ya da kanatlı protom gibi pek çok farklı tipte karşımıza çıkar. Ancak, von Aulock⁸⁰ ve Vismara'ya⁸¹ göre ön yüzünde yaban domuzu protomu, arka yüzünde diskeles bulunan bir grup sikke, burada değerlendirmeye alınmamıştır. Çünkü, söz konusu sikkelerin arka yüzünde ana tip olarak kullanılan "S" formulu motif, merkezi bir çemberi olmamasına karşın diskeles olarak tanımlanmıştır. Gerek ana tip gerekse sembol olarak kullanılan tüm diskeleslerin merkezi bir çembere sahip oldukları dikkate alındığında, bu motif için yapılan "diskeles" tanımlamasının şüpheli olduğu görülmektedir. Pers mühürlerinde de tespit edilen aynı forma sahip motifler, Boardman⁸² tarafından da diskeles olarak tanımlanmamıştır. Bu nedenlerle söz konusu

⁷⁹ Zahle'nin A, B, C, D Grupları bu makalede I., II., III. ve IV. Grup olarak değiştirilmiştir. Ayrıca B grubunun tarihi Kuprllı'nın en erken olası tarihleri dikkate alınarak İ.Ö. 485/480, en geç tarihi ise İ.Ö. 425/420 olarak değiştirilmiştir. Zahle 1991, 155 Fig. 2. Ayrıca, sikkelerin tarihlerinde, dahil oldukları grubun genel tarihleri dikkate alınmıştır.

⁸⁰ Aulock Lykien, Lev. 294 no. 8482.

⁸¹ Vismara II, 185 no. 100-103 Lev. XII.

⁸² "S" formulu çizgisel işaret mühürler üzerinde sembol olarak kullanılmıştır. bk.: Boardman 1970, 21. 23 Fig. 2 no. 9 no. 36.

sikkeler gruba dahil edilmemiştir. Ayrıca II. Grup Likya sikkeleri içinde yer alan bir sikke de burada değerlendirmeye alınmamıştır. Söz konusu sikkenin ön yüzünde, profilden tüm gövde olarak betimlenmiş yaban domuzu, arka yüzünde kare incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış tetraskeles benzeri bir motif yer alır⁸³. Motif, Mørkholm ve Zahle'nin 15 numaralı çizgisel işareti ile aynı olması nedeniyle tarafımızdan da tetraskeles olarak adlandırılmamış ve bu gruba dahil edilmemiştir (bk. Tab. 2).

Sikkeler, ön yüzde yaban domuzunun biçimine, arka yüzde ise triskeles ve tetraskelesin kullanımına göre altı alt gruba ayrılırlar. Buna göre:

I.A.1. ÖY: Yaban domuzu protomu AY: Triskeles

Ön yüzdeki yaban domuzu protomları, sağa ve sola bakar durumdadır. Arka yüzde incus içerisinde noktalı ya da şerit bordür içinde triskeles yer alır (Res. 20). Merkezi çemberi boş⁸⁴ ya da noktalı⁸⁵ olarak betimlenen triskeleslerin bazıları hayvan başlarıyla sonlanır⁸⁶. Ana tip dışında triskelesin, sikkelerin ön yüzünde yaban domuzu protomunun altında ya da omuzunda sembol⁸⁷ olarak kullanıldığı görülür. Sikkeler farklı ağırlık standartlarında⁸⁸ basılmış olup staterler 8.09-8.66 gr. ağırlığındadır ve alt birimler de⁸⁹ mevcuttur. “Ekuwemi”⁹⁰, “Kuprllı”⁹¹ ve yazısız olan diğer sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.A.2. ÖY: Yaban domuzu protomu AY: Tetraskeles

Sikkelerin ön yüzündeki yaban domuzu protomları sola bakar durumda betimlenmiştir. Arka yüzde kare incus içinde noktalı ya da şerit bordürle sınırlandırılmış, merkezi çemberi boş veya merkezi çemberi noktalı tetraskeles motifi yer alır. Likya sikkelerinde nadiren sembol olarak kullanılan monoskelese⁹² bu grup içinde rastlanır (Res. 21). Farklı ağırlık standartında basılmış olan sikkelerde, staterler⁹³ 8.42-8.55 gr. olup alt birimler de mevcuttur⁹⁴. Arka yüzünde Dynast “Tethhiveibi” yazılı sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

⁸³ Fellows 1855, Lev. XVI no. 2.

⁸⁴ age., Lev. IX no. 2 Lev. XII no. 4; BMC Lycia, 6, 12 no. 29-32. 54 Lev. II no. 8-10 Lev. III no. 13; Aulock Lykien, Lev. 134 no. 4058 vd. Lev. 293 no. 8466; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 27-29 Lev. II; Vismara II, 131 no. 68 Lev. IX.

⁸⁵ Aulock Lykien, Lev. 134 no. 4057.

⁸⁶ Yılan başlarıyla sonlanan triskeles için bk.: Fellows 1855, Lev. IX no. 2: Aynı sikkede triskelesin kolları hayvan başlarıyla sonlanmaktadır. bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 27 Lev. II.

⁸⁷ Aulock Lykien, Lev. 134 no. 4057; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 27 Lev. II; Münzen und Medaillen AG (August 1990) 25, 4 no. 50.

⁸⁸ Kuprllı sikkeleri ağır standarta basılmıştır. bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 27-29 Lev. II.

⁸⁹ Aulock Lykien 18, Lev. 293 no. 8465; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 27-29 Lev. II; Vismara II, 131 no. 68 Lev. IX.

⁹⁰ Münzen und Medaillen AG, August 1990 Malzgasse 25, 4 no. 50.

⁹¹ BMC Lycia, 12 no. 54 Lev. III no. 13; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 27-29 Lev. II.

⁹² Fellows 1855, Lev. I no. 4; Hill, sikke üzerindeki harfleri yanlış okumuş ve bu sikkeyi Patara'ya atfetmiştir: BMC Lycia, 25 no. 112 Lev. VI no. 13.

⁹³ Fellows 1855, Lev. I no. 3-5; BMC Lycia, 18, 25 no. 85, 112 Lev. V no. 4 Lev. VI no. 13; SNG von Aulock, Lev. 137 no. 4160; Vismara II, 222 no. 138 Lev. XV.

⁹⁴ BMC Lycia, 19 no. 86 Lev. V no. 5.

I.A.3. ÖY: Kanatlı yaban domuzu protomu AY: Triskeles

Ön yüzde kanatlı yaban domuzu protomu arka yüzde ise incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles yer alır. Basımları farklı ağırlık standartında olan sikkeler, stater⁹⁵ ve tetrobol⁹⁶ olarak basılmış olup II. Grup içinde yer alırlar.

I.A.4. ÖY: Kalkan üzerinde kanatlı yaban domuzu protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, kalkan üzerinde kanatlı yaban domuzu protomu, arka yüzünde kare incus içerisinde noktalı bordürle çerçevelenmiş merkezi çemberi boş triskeles yer alır ve kollar arasında sembol olarak merkezi çemberli diskeles görülür (Res. 22). Basımları farklı ağırlık standartında olan sikkelerde, staterlerin ortalama ağırlığı 8.42-8.45 gr.'dır. Triskelesin kolları arasında "Wekh's" ya da "Wekhss" yazılıdır. II. Grup içinde yer alan sikkeler Dynast I. Wekhssere'ye atfedilirler⁹⁷.

I.A.5. ÖY: Bitişik iki yaban domuzu protomu AY: Triskeles

Ön yüz, noktalı çizgi üzerinde ters yönler bakan yapışık iki yaban domuzu protomundan oluşur (Res. 23). Tüm sikkelerde yaban domuzu protomlarının birleşim noktalarında, merkezi çemberli triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür. Arka yüzde incus içerisinde yer alan triskelesin merkezi çemberi boştur. Basımları farklı ağırlık standartında olan sikkeler, stater⁹⁸ ve tetrobol⁹⁹ olarak basılmış olup II. Grup içinde yer alırlar.

I.A.6. ÖY: Profilden yaban domuzu AY: Triskeles

Bu grup içerisinde görülen en yaygın tiptir. Dişi¹⁰⁰ veya erkek yaban domuzlarının, tüm gövde olarak betimlendiği görülür. Bir kaç örnekte noktalı dairesel bordür içinde yer alan figür, bir ya da iki çizgi üzerinde ayakta başı öne eğik veya toprağı eşeler şekilde betimlenmiştir. Bazılarının gövdesi üzerinde "Zemu" yazılıdır¹⁰¹. Ön yüzünde dişi yaban domuzunun bulunduğu sikkelerde, merkezi çemberli triskeles sembol¹⁰² olarak kullanılmıştır (Res. 24). Grupta yer alan sikkelerin arka yüzünde kare veya yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Genel olarak triskeleslerin merkezi çemberinin boş olduğu, nadiren çemberde nokta¹⁰³ ya da rozet motifinin¹⁰⁴ betimlendiği görülür. Kolları horoz (Res. 25)¹⁰⁵, ördek ya da kuğu (Res. 26. 27)¹⁰⁶ başıyla sonlanan triskeleslerin

⁹⁵ Fellows 1855, Lev. XIV no. 4.

⁹⁶ BMC Lycia, 6 no. 33 Lev. II no. 11; SNG von Aulock, Lev. 134 no. 4060.

⁹⁷ Fellows 1855, Lev. XV no. 3; BMC Lycia, 26 no. 115 Lev. VI no. 16; Vismara II, 230 no. 149 Lev. XVI; Vismara I, 57 no. 13-15.

⁹⁸ Fellows 1855, Lev. IX no. 3; BMC Lycia, 7 no. 34 Lev. II no. 12.

⁹⁹ Aulock Lykien, Lev. 134 no. 4066.

¹⁰⁰ Dişi yaban domuzları için bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 39 Lev. II; Vismara II, 134 no. 71 vd. Lev. IX.

¹⁰¹ Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 22 Lev. I; Vismara II, 177 no. 104 Lev. XII.

¹⁰² Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 39 Lev. II.; Vismara II, 134 no. 71 vd. Lev. IX; Kolb 2001, 412 no. 28.

¹⁰³ BMC Lycia, 9 no. 42 vd. Lev. III no. 2 vd.; Aulock Lykien, Lev. 134 no. 4061; Vismara II, 182 no. 107 Lev. XII.

¹⁰⁴ Vismara II, 134 no. 71 Lev. IX.

¹⁰⁵ Fellows 1855, Lev. IX no. 7; BMC Lycia, 9 no. 41-44 Lev. III no. 1-4; Aulock Lykien, Lev. 134 no. 4063; Kraay 1966, Lev. 190 no. 650.

¹⁰⁶ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4115 Lev. 137 no. 4156; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 1 vd. Lev. I; Kolb 2001, 413 no. 46.

yanısıra “Thibo” yazılı bir sikkede triskelesin kollarının horoz, ördek ve grifon gibi üç farklı hayvan protomuyla sonlandığı bir örnek de mevcuttur (Res. 28)¹⁰⁷. Sikkeler farklı standartlarda basılmış olup staterlerin ağırlığı 7.89-10.84 gr.’dır ve alt birimler de mevcuttur. Kuprllı¹⁰⁸, Ekuvemi¹⁰⁹, Thibo ve Zag¹¹⁰ yazılı sikkeler ve diğerleri II. Grup içinde yer alırlar.

I.B. ÖY: Yunus AY: Triskeles/Tetraskeles

Sikkelerin ön yüzlerinde tek ya da çift yunus betimlenmiştir. Ön yüzde tek yunusun ana tip olarak betimlendiği sikkelerin çoğunda, altta düz ya da noktalardan oluşmuş bir veya iki çizgi yer alır. Bazı sikkelerin ön yüzünde göz, balık ve keçi başının sembol olarak kullanıldığı görülür. Bu nedenle sikkeler, ön yüzde yunusların tek ya da çift oluşları ve yanındaki sembollere, arka yüzde ise triskeles ve tetraskelesin kullanımına göre dokuz tipe ayrılırlar.

I.B.1. ÖY: Tek yunus AY: Triskeles

Ön yüzde sağa sıçrayan yunus, arka yüzde ise kare incus içerisinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Bu tipi tek yunuslu diğer örneklerden ayıran özellik, sikke boşluğunda çizgi, göz ve koç başı gibi sembollerin görülmeşiştir. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Za” yazılıdır. Tetrobol olarak basılan sikke II. Grup içinde yer alır¹¹¹.

I.B.2. ÖY: Tek yunus, çizgi AY: Triskeles

Bu sikkelerin ön yüzünde, noktalardan oluşturulmuş bir ya da iki çizgi üzerinde sola ya da sağa sıçrayan yunus, arka yüzde ise noktalı kare çerçeve içinde triskeles yer alır. Merkezi çemberi boş triskeleslerin bazılarında kollar arasında “Ku”¹¹² ve “Thap”¹¹³ yazıları görülür. Kuprllı’ye ait bir sikkenin arka yüzünde, triskelesin bacaklarından biri grifon başıyla sonlanır¹¹⁴. Ağır standarta basılan 9.54 ve 9.84 gr.’lık “Kuprllı” ve “Thap” yazılı sikkeler dışında alt birimlerde de baskılar mevcuttur¹¹⁵. Sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.B.3. ÖY: Tek yunus, göz AY: Triskeles

Tek örneği bilinen sikkenin ön yüzünde sıçrayan yunus, altta sembol olarak insan gözü, arka yüzde incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 29). Merkezi çemberi noktalı triskelesin kolları arasında “PrI” yazısı nedeniyle Aperlai ya da Apollonia baskısı olarak düşünülür¹¹⁶. 2.89 gr.’lık tetrobol II. Grup içinde yer alır.

¹⁰⁷ Mørholm-Zahle 1972, 81 Fig. 5.

¹⁰⁸ Kuprllı sikkeleri için bk.: Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4156; Mørholm-Zahle 1972, 60. 62. 68 no. 1 vd. 22 vd. 39. 171 vd. 174 Lev. I vd. V.

¹⁰⁹ BMC Lycia, 9 no. 45 Lev. III no. 5.

¹¹⁰ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4115.

¹¹¹ Fellows 1855, Lev. VIII no. 9; Sikke, Hill tarafından İ.Ö. 470 yıllarına tarihlenir. bk.: BMC Lycia, 11 no. 50 Lev. III no. 10.

¹¹² BMC Lycia, 12 no. 53 Lev. III no. 14; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4130; Mørholm-Zahle 1972, 60 no. 5; 6 Lev. I.

¹¹³ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4113.

¹¹⁴ BMC Lycia, 12 no. 53 Lev. III no. 14; Mørholm-Zahle 1972, 60 no. 5 Lev. I.

¹¹⁵ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4093-4094 Lev. 136 no. 4130; Mørholm-Zahle 1972, 60 no. 6 Lev. I; Vismara II, 142 no. 76 Lev. IX.

¹¹⁶ Aperlai için bk.: Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4110; Apollonia için bk.: Kolb 2001, 410 no. 3.

I.B.4. ÖY: Tek yunus, balık AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde tek yunus ile birlikte sıçrayan bir balık figürü yer alır. Bir sikkenin ön yüz figürü noktalı dairesel bordürle¹¹⁷ sınırlandırılır iken diğerlerinde bordür görülmez. Ayrıca bazı sikkelerde, figürlerin altında noktalardan oluşturulmuş bir ya da iki çizgi yer alır¹¹⁸. Arka yüzde, incus içinde noktalı kare ya da dairesel bordürle¹¹⁹ sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir. Merkezi çemberi boş¹²⁰ ya da merkezi çemberi noktalı¹²¹ triskelesin kolları arasında “Thap”¹²², “Zag”¹²³, “Zakh”¹²⁴ ve “Za”¹²⁵ yazılıdır. II. Grup içinde yer alan sikkeler, farklı ağırlık standartında basılmış olup staterler 9.62-9.85 gr.’dır ve alt birimler de mevcuttur.

I.B.5. ÖY: Tek yunus, göz AY: Tetraskeles

Bir önceki tipin ön yüzü ile aynı olan sikkelerin arka yüzünde tetraskeles betimlenmiştir (Res. 30). Merkezi çemberi boş tetraskelesin kolları arasında “Ite”¹²⁶ ve “Thiba”¹²⁷ yazılıdır. Obol ve diobol olarak basılan sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.B.6. ÖY: Çift yunus AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde noktalı dairesel bordür içinde ters yönlerde doğru sıçrayan iki yunus altta ve üstte triskeles ile 4 no’lu çizgisel işaret, arka yüzde ise incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 31)¹²⁸. Aynı ön yüz tipine sahip diğer bir sikkenin arka yüzünde ise merkezi çemberli triskeles ile “Kup” yazılıdır (Res. 32)¹²⁹. Ön yüzdeki yunuslar ve sembol olarak kullanılan iki triskelesle birlikte, sağ üstte noktalı bordürle bütünleşen 4 no’lu çizgisel işaretin benzerliği, sikkelerin ön yüz kalıplarının aynı olduğunu ya da aynı kalıp ustası tarafından işlenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bugüne değin yazısız olan triskelesli sikkelerin II. Grup, dynast isimlerinin görüldüğü sikkelerin ise III. Grup içinde değerlendirilmiş olması, sorunlu görünmektedir¹³⁰. Arka yüzde ana tipi oluşturan triskeleslerden, “Kup” yazılı olanda merkezi çember

¹¹⁷ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4112.

¹¹⁸ Ön yüz tipinin altında noktalardan oluşturulmuş iki çizgi için bk.: age., Lev. 135 no. 4112. Ayrıca tek çizgi için bk.: ay., Lev. 135 no. 4114.

¹¹⁹ Arka yüzde dairesel bordürle sınırlandırılmış triskeles için bk.: Vismara II, 160 no. 85 Lev. XI.

¹²⁰ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4112; Vismara II, 160 no 84 Lev. XI.

¹²¹ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4114; Vismara II, 160 no 85 Lev. XI.

¹²² Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4112.

¹²³ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4114; Za, Zag, Zakh, Zaga ve Zagaba kent adı olarak değerlendirilir ve Avşar Tepesi yerleşimine lokalize edilir. bk.: F. Kolb, “Hanedanlık Yerleşiminden Otonom Kente Gelişme: Klasik Çağ’da Likya’da Akültürasyon”, Adalya III, 1998, 40.

¹²⁴ Vismara II, 160 no. 84 Lev. XI.

¹²⁵ age., 160 no. 85 Lev. XI.

¹²⁶ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4105.

¹²⁷ Fellows 1885, Lev. I no. 9; Aulock Lykien 18, Lev. 293 no. 8472; Kolb 2001, 410 no. 4.

¹²⁸ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4092.

¹²⁹ Kolb 2001, 411 no. 21.

¹³⁰ İki sikkenin ön yüz kalıplarının aynı olma olasılığı ile Likya sikkelerinde İ.Ö. 500’de başlatılan triskelesli sikkelerin olası başlangıç tarihleri hakkındaki görüşlerimiz aşağıda belirtilmiştir.

boş, diğerinde ise küçük bir nokta görülür. Stater olarak basılan sikkelerden biri 9.79 gr. ağırlığındadır. Bu sikkeler, bizim II. Grup içinde yer almaktadır.

I.B.7. ÖY: Çift yunus, göz AY: Triskeles

Bir önceki tipin ön yüzüne, göz motifinin sembol olarak ilave edilmesiyle oluşturulmuştur. Sikkelerin ön yüzünde, noktalı dairesel bordür görülür. Arka yüzde incus içinde noktalı kare bordürle sınırlanan triskeles yer alır. Merkezi çemberi noktalı¹³¹ ve merkezi çemberi boş triskeleslerin¹³² kolları arasında “Prli”¹³³, “Thap”¹³⁴, “Thiba”¹³⁵ ve “Ite”¹³⁶ yazılıdır. 9.69-9.80 gr.’lık staterler dışında alt birimlerin de bulunduğu sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

I.B.8. ÖY: Çift yunus, göz AY: Tetraskeles

Bir önceki tipin ön yüzü ile aynı olan sikkelerin arka yüzünde, incus içerisinde noktalı kare çerçeve ile sınırlandırılmış tetraskeles yer alır¹³⁷. Merkezi çemberi noktalı ve merkezi çemberi boş tetraskelesin kolları arasında “Thiba” yazılıdır. Stater olarak basılan sikkelerin ağırlıkları 9.64 ile 9.83 gr. arasında olup II. Grup içinde yer alırlar.

I.B.9. ÖY: Tek ya da çift yunus, koç başı AY: Triskeles

Ön yüzünde yunus balığı bulunan diğer sikkelerden, altta sembol olarak kullanılan koç başı ile ayrılırlar. Yunusun tek ya da çift olarak betimlendiği bu sikkelerin arka yüzünde, incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Merkezi çemberi boş ve merkezi çemberi noktalı triskelesin kolları arasında “Aperlai” ve “Inau” ya da “Uani”¹³⁸ yazılıdır. Mørkholm ve Neumann tarafından bu yazı, “Uñna” olarak düzeltilmiştir¹³⁹. II. Grup içinde yer alan sikkeler 8.62 ve 9.77 gr. ağırlığındadır.

I.C. ÖY: Boğa AY: Triskeles

Ön yüzde ana tip olarak boğa figürü kullanılmıştır. Boğa figürü, protom, kanatlı protom, baş, ikili protom, ayakta tam figür, hörgüçlü boğa gibi pek çok farklı tipte betimlenmiştir. Bunların yanısıra ön yüzde boğa aslan mücadelesinin betimlendiği örnekler de rastlanır. Tam olarak betimlenen boğa figürlerinin altında, noktalardan oluşturulmuş bir çizgi yer alır. Ön yüzdeki bu çeşitliliğe karşın, arka yüzde salt triskeles ana tip olarak kullanılmıştır. Sikkeler, ön yüz tiplerine göre şöyle sınıflandırılırlar:

¹³¹ BMC Lycia, 10 no. 47 Lev. III no. 7.

¹³² Fellows, Lev. VIII no. 8; BMC Lycia, 11 no. 49. 51 Lev. III no. 9, 11; Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4104; Vismara II, 164 no. 88 Lev. XI.

¹³³ BMC Lycia, 10, 11 no. 47. 49 Lev. III no. 7. 9.

¹³⁴ age., 11 no. 51 Lev. III no. 11.

¹³⁵ Vismara II, 164 no. 88 Lev. XI.

¹³⁶ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4104.

¹³⁷ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4106-4107; Vismara II, 164 no. 86-87 Lev. XI.

¹³⁸ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4109. 4111.

¹³⁹ Mørkholm-Neumann 1978, 13 M.116.

I.C.1. ÖY: Ayakta boğa AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, noktalarından oluşturulmuş çizgi üzerinde, ayakta yürür durumda profilden tam figür olarak öküz¹⁴⁰ ya da boğa, arka yüzde ise kare incus içerisinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Bazı sikkelerin ön yüzünde boğa figürünün hemen üzerinde Likçe “Arñn (Ksanthos)”, arka yüzünde merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında ise “Kuprllı”¹⁴¹ yazılıdır (Res. 33). Bazı sikkelerde kısaltma olarak “Kup”¹⁴² yazılı iken yazısız örneklerle de rastlanır¹⁴³. Genel olarak sikkelerin Kuprllı baskısı olması nedeniyle diğer sikkelerin de Kuprllı’ye atfedilmesinde bir sakınca yoktur. II. Grup içinde yer alan ve hafif standartta basılan staterlerin ağırlığı 8.28-8.45 gr. arasında olup alt birimler de mevcuttur.

I.C.2. ÖY: Diz çöken ya da hamle yapan boğa AY: Triskeles

Ön yüzünde noktalarından oluşturulmuş çizgi üzerinde, öne doğru hamle yapan ya da diz çöken boğa, arka yüzde incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır ve sikkelerin tümünde Dynast Kuprllı’nın adı yazılıdır¹⁴⁴. Diz çöker durumda betimlenen boğa figürlü sikkelerin ön yüzünde, triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür¹⁴⁵. Arka yüzdeki triskeleslerin tümünde merkezi çember boştur. Sikkeler farklı standartlarda basılmış olup staterler 8.37-9.60 gr. ağırlığındadır. Alt birimlerde de baskıların bulunduğu sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.C.3. ÖY: Ayakta hörgüçlü boğa AY: Triskeles

Ön yüzünde noktalı dairesel bordür içinde ayakta duran hörgüçlü boğa, arka yüzünde incus içinde noktalı dairesel bordürle sınırlandırılmış triskelesi yer alır¹⁴⁶. Hörgüçlü boğanın üzerinde Likçe “Puna” yazılıdır. Triskelesin merkezi çemberi noktalıdır, 8.45 gr. ağırlığındaki stater, II. Grup içinde yer alır.

I.C.4. ÖY: Diz çöken ya da hamle yapan hörgüçlü boğa AY: Triskeles

Bu grup içindeki ikinci tipin ön yüzü ile benzerdir. Ancak, 8.32-8.35 gr. ağırlığında hafif standartta salt stater olarak basılan bu sikkelerde, boğa figürünün hörgüçlü betimlendiği görülür¹⁴⁷. Arka yüzde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında Kuprllı yazılıdır. Sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

¹⁴⁰ Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 149-150 Lev. IV.

¹⁴¹ Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4155 Lev. 294 no. 8481; Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 162-165 Lev. V; Vismara II, 180 no. 105-106 Lev. XII.

¹⁴² Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 168 vd. Lev. V.

¹⁴³ Fellows 1855, Lev. XI no. 4; BMC Lycia, 11 no. 52 Lev. III no. 12.

¹⁴⁴ Fellows 1855, Lev. X no. 4; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4147; Mørkholm-Zahle 1972, 60. 62. 66 no. 24-26, 106-111 Lev. I. IV; Vismara II, 191 no. 120 Lev. XIV.

¹⁴⁵ Fellows 1855, Lev. X no. 4; Mørkholm-Zahle 1972, 60, 62 no. 24-26 Lev. I; Vismara II, 191 no. 120 Lev. XIV.

¹⁴⁶ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4125.

¹⁴⁷ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4146; Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 104 vd. Lev. IV.

I.C.5. ÖY: Ayakta başı geriye dönük kanatlı boğa AY: Triskeles

Ön yüzünde noktalı çizgi üzerinde başı geriye dönük kanatlı boğa, arka yüzde incus içinde noktalı kare bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır¹⁴⁸. Triskelesin merkezi çemberi noktalıdır ve kolları arasında “Kup” yazılıdır. 8.54 gr. ağırlığındaki stater, II. Grup içinde yer alır.

I.C.6. ÖY: Kanatlı boğa protomu AY: Triskeles

Noktalı dairesel bordür içinde kanatlı boğa protomu, arka yüzde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskelesin yer aldığı sikkelerin tümünde “Kup”¹⁴⁹ yazılıdır. Triskeleslerin merkezi çemberi boştur. Salt alt birimlerde basılan sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.C.7. ÖY: Boğa protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde boğa protomu, arka yüzünde triskeles yer alır. Staterlerde noktalı kare bordür, alt birimlerde ise dairesel noktalı bordür içinde betimlenen triskeles motifinin, merkezi çemberi boş ya da merkezi çemberi noktalıdır. Staterlerin birinde “Uele ya da Eleu”¹⁵⁰, alt birimlerde ise “Kuprllı”¹⁵¹ ve “Kup”¹⁵² yazılı sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.C.8. ÖY: İki boğa protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde bitişik iki boğa protomu¹⁵³, arka yüzünde ise yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 34)¹⁵⁴. Bazı sikkeler hariç¹⁵⁵, ön yüzde merkezi çemberli triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür. Gerek sembol gerekse ana tip olarak kullanılan triskeleslerin merkezi çemberi boştur ve kollar arasında “Kup” yazılıdır. Hafif standartta basılan staterlerin ağırlığı 8.54-8.59 gr. olup alt birimlerde de baskılar mevcut olup II. Grup içinde yer alırlar.

I.C.9. ÖY: Boğa başı AY: Triskeles

Alt birimlerde basılan sikkelerin ön yüzünde boğa başı, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır¹⁵⁶. Merkezi çemberi boş triskeleslerin kolları arasında “Kuprllı”, “Kupr” ve “Kup” yazılıdır ve II. Grup içinde yer alırlar.

¹⁴⁸ Vismara II, 191 no. 119 Lev. XIV.

¹⁴⁹ Mørkholm-Zahle 1972, 70 no. 186-188 Lev. V.

¹⁵⁰ Fellows 1855, Lev. XIV no. 7; BMC Lycia, 17 no. 80 vd. Lev. IV no. 21 vd.

¹⁵¹ Fellows 1855, Lev. XIII no. 1.

¹⁵² Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4133; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 50-53 Lev. II.

¹⁵³ Aynı sikkenin ön yüz figürleri Fellows ve Hill tarafından boğa ve at protomu, Mørkholm ve Zahle tarafından ise ikili boğa protomu olarak tanımlanmıştır. Krş. için bk.: Fellows 1855, Lev. IX no. 10; BMC Lycia, 16 no. 72 Lev. IV no. 14; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 46 Lev. II.

¹⁵⁴ Fellows, Lev. IX no. 9 vd.; BMC Lycia, 15 vd. no. 71-72 Lev. IV no. 13-14; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 45-47. 49 Lev. II.

¹⁵⁵ bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 47. 49 Lev. II.

¹⁵⁶ age., 64 no. 112-114 Lev. IV.

I.C.10. ÖY: Aslan-boğa mücadelesi AY: Triskeles

Aynı grupta yer alan diğer örneklerden farklı olarak, sikkelerin ön yüzünde boğaya saldıran aslan, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir¹⁵⁷. Hafif standartta basılan staterler 8.00-8.59 gr. ağırlığında olup alt birimler de¹⁵⁸ mevcuttur. II. Grup içinde yer alan ve İ.Ö. 460-420 yılların arasına tarihlenen sikkelerde, merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kuprlli” yazılıdır.

I.D. ÖY: Aslan AY: Triskeles/Tetraskeles

Bu grup, Likya'nın Dynastik Dönem'de basılan sikkelerde görülen en yaygın tiptir. Sikkelerin ön yüzünde ana tipi oluşturan aslan figürü, tüm gövde, kanatlı aslan, protom, baş, cepheden aslan başı postu gibi pek çok farklı tipte betimlenmiştir. Ön yüzdeki bu çeşitliliğe karşın arka yüzde yaygın olarak triskeles, salt ön yüzde kalkan üzerinde kanatlı aslan figürü bulunan sikkelerde ise tetraskeles ana tip olarak kullanılmıştır. Bu nedenle grup içinde yer alan sikkeler ön ve arka yüz betilerine göre şöyle sınıflandırılabilir:

I.D.1. ÖY: Öne eğilmiş hamle yapan aslan AY: Triskeles

Bu tipteki sikkelerin ön yüzünde, noktalardan oluşturulmuş çizgi üzerinde öne doğru eğilmiş aslan, arka yüzde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Merkezi çemberi boş triskeleslerin kolları arasında “Kup”¹⁵⁹ ve “Wekhs”¹⁶⁰ yazılıdır. II. Grup içinde yer alan sikkeler alt birimlerde basılmıştır.

I.D.2. ÖY: Başı geriye dönük aslan AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, noktalı çizgi üzerinde ayakta başı geriye dönük, bir ayağını havaya kaldırmış aslan, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles görülür (Res. 35). Aslan figürü, staterlerde¹⁶¹ noktalı dairesel bordür içinde yer alır iken alt birimlerde¹⁶² bordür görülmez. 8.45 gr.'lık staterlerde “Kuprlli”, bozukluklarda “Kup” yazılı hafif standartta basılan sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

I.D.3. ÖY: Kalkan üzerinde öne eğilmiş, başı geriye dönük aslan AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, kalkan üzerinde öne eğilmiş, başı geriye dönük aslan figürü betimlenmiş olup üstte sembol olarak diskeles motifi yer almaktadır. Arka yüzde merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Wekhessere”¹⁶³, “Wes”¹⁶⁴ ve “Wekh”¹⁶⁵ yazılıdır. Alt birimlerde basılan sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

¹⁵⁷ Fellows 1855, Lev. X no. 1-3 Lev. XII no. 2; BMC Lycia, 13 vd. no. 60-62 Lev. IV no. 3, 4; Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 124-129 Lev. IV; Vismara II, 187 no. 117 vd. Lev. XIII.

¹⁵⁸ Fellows 1855, Lev. X no. 3; BMC Lycia, 14 no. 62 Lev. IV no. 4; Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 129 Lev. IV.

¹⁵⁹ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4142; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 12 vd. Lev. I.

¹⁶⁰ Vismara tarafından I. Wekhessere'ye atfedilir. bk.: Vismara I, 43 no. 1 vd.

¹⁶¹ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4140; Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 153 Lev. IV.

¹⁶² Fellows 1855, Lev. XI no. 3; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4141; Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 175-177 Lev. IV.

¹⁶³ Vismara I, 51 no. 5; Vismara II, 229 no. 144 Lev. XVI.

¹⁶⁴ Vismara I, 51 no. 6; Vismara II, 229 no. 145 Lev. XVI.

¹⁶⁵ Vismara I, 51 no. 7; Vismara II, 229 no. 146 Lev. XVI.

I.D.4. ÖY: Çömelmış başı geriye dönük aslan AY: Triskeles

Sikkenin ön yüzünde noktalı çizgi üzerinde çömelmış başı geriye dönük aslan, arka yüzünde ise kare incus içinde bordür ile sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles yer alır. Orta ağırlık standartında basılan sikke, 8.90 gr. ağırlığındadır ve arka yüzünde “Kuprllı”¹⁶⁶ yazılıdır (Res. 36). Sikke II. Grup içinde yer alır.

I.D.5. ÖY: Avını parçalayan aslan AY: Triskeles

Değerlendirmeye alınan kataloglarda tek örneğine rastlanılan bu tipin ön yüzünde avını parçalayan aslan altta çizgi, arka yüzde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır¹⁶⁷. II. Grup içindeki sikke, 8.58 gr.’dır.

I.D.6. ÖY: Öne eğilmiş başı geriye dönük kanatlı aslan AY: Triskeles

Ön yüzünde noktalı çizgi üzerinde öne eğilmiş başı geriye dönük kanatlı aslan figürü bulunan sikkelerin arka yüzünde, kare incus içinde noktalı bordür ile sınırlandırılmış, merkezi çemberi boş triskeles yer alır. II. Grup içinde yer alan, 8.23 gr.’lık stater¹⁶⁸ ve alt birimlerde¹⁶⁹ basılan sikkelerin tümünde “Kupr” yazılıdır.

I.D.7. ÖY: Öne eğilmiş hamle yapan kanatlı aslan AY: Triskeles

Ön yüzde, noktalardan oluşturulmuş çizgi üzerinde, öne eğilmiş hamle yapan kanatlı aslan figürü, arka yüzde kare incus içinde noktalı bordür ile sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles betimlenmiştir. 8.35-8.39 gr.’lık stater¹⁷⁰ ve alt birimlerinde¹⁷¹ basılan sikkeler II. Grup içinde yer alırlar ve arka yüzlerinde “Kuprl”, “Kuprllı” ve “Kupr” yazılıdır.

I.D.8. ÖY: Kanatlı, boynuzlu aslan AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, çizgi üzerinde ayakta duran kanatlı boynuzlu aslan, arka yüzlerinde kare incus içerisinde noktalı bordür ile sınırlandırılmış triskeles yer alır. Merkezi çemberi boş olan triskelesin kolları arasında “Kuprllı” (Res. 37) ve “Khariga” (Res. 38) yazılıdır¹⁷². Kuprllı sikkesi orta standartta 8.80 gr., Khariga sikkesi ise ağır standartta basılmış olup 9.62 gr. ağırlığındadır. Mørkholm ve Zahle, Kuprllı ve Kheriga sikkelerinin aynı ön yüz kalıbına sahip olduğunu ve iki farklı Likya ağırlık standartına ait sikkeler arasında kalıp bağlantılı, bilinen tek örnek olduklarını belirtirler¹⁷³. Kuprllı sikkesi II., Kheriga sikkesi ise III. Grup içinde yer alır.

¹⁶⁶ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4139; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 35 Lev. II; Vismara II, 185 no. 109 Lev. XIII.

¹⁶⁷ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4099.

¹⁶⁸ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4136; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 63 Lev. III; Vismara II, 186 no. 114 Lev. XIII.

¹⁶⁹ BMC Lycia, 14 no. 64 Lev. IV, 6; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4137; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 65-67 Lev. III.

¹⁷⁰ Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 133 Lev. IV; Vismara II, 185 no. 111 Lev. XIII.

¹⁷¹ Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4150; Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 134 vd. Lev. IV; Vismara II, 186 no. 112, 115 Lev. XIII.

¹⁷² Fellows 1855, Lev. XI no. 2; BMC Lycia, 14 no. 63 Lev. IV no. 5; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 38 Lev. II; Mørkholm-Zahle 1976, 47 no. 1 Lev. I.

¹⁷³ Mørkholm-Zahle 1976, 54.

I.D.9. ÖY: Çömelmış kanatlı boynuzlu aslan AY: Triskeles

Ön yüzde, çömelmış kanatlı boynuzlu aslan, arka yüzde ise kare ya da yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır¹⁷⁴. Bazı sikkelerin ön yüzünde noktalı dairesel bordür görülür. Birkaç örnekte Mørkholm ve Zahle'nin tespit ettiği 26 numaralı çizgisel işaret (bk. Tab. 2) ve triskeles¹⁷⁵ sembol olarak kullanılmıştır. Merkezi çemberi boş triskeleslerin yanısıra merkezi çemberi noktalı örnekler de rastlanır. 8.35-8.60 gr.'lık staterlerin dışında alt birimler de mevcuttur. II. Grup içinde yer alan sikkelerin arka yüzde "Tenagura"¹⁷⁶ ve "Kup"¹⁷⁷ yazılıdır.

I.D.10. ÖY: Kanatlı boynuzlu aslan protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde kanatlı boynuzlu aslan protomu, arka yüzlerinde kare incus içinde noktalı bordür ile sınırlandırılmış triskeles yer alır¹⁷⁸. Merkezi çemberi noktalı¹⁷⁹ ve merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Kup" yazılıdır. II. Grup içinde yer alan sikkelerde 8.24 gr.'lık staterlerin yanısıra alt birimler de mevcuttur.

I.D.11. ÖY: Kalkan üzerinde kanatlı aslan AY: Triskeles

Ön yüzünde kalkan üzerinde kanatlı aslan, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordür ile sınırlandırılmış triskeles yer alan sikkelerin tümünde "Kuprllı" yazılıdır (Res. 39)¹⁸⁰. Triskeleslerin merkezi çemberi boştur. 8.10-8.42 gr.'lık staterlerin yanı sıra alt birimlerin de görüldüğü sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.D.12. ÖY: Kalkan üzerinde kanatlı aslan AY: Tetraskesles

Sikkelerin ön yüzlerinde kalkan üzerinde ayakta kanatlı aslan, arka yüzlerinde kare incus içinde noktalı bordür ile sınırlandırılmış tetraskesles motifi yer alır¹⁸¹. Merkezi çemberi boş tetraskeslesin kolları arasında "Teththiveibi" yazılıdır (Res. 40). Salt stater olarak basılan sikkeler 8.30-8.49 gr. olup II. Grup içinde yer alırlar.

I.D.13. ÖY: Kanatlı aslan protomu AY: Triskeles

Ön yüzünde kanatlı aslan protomu, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles motifi yer alır¹⁸². Bazı sikkelerde kanatlı aslan protomunun noktalı dairesel bordür içinde betimlendiği görülür. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları

¹⁷⁴ Fellows 1855, Lev. XIV no. 1-3; BMC Lycia, 18 no. 82-84 Lev. V no. 1-3; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4123 vd. 4135; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 11 Lev. I.

¹⁷⁵ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4123.

¹⁷⁶ Fellows 1855, Lev. XIV no. 1-2; BMC Lycia, 18 no. 82-84 Lev. V no. 1-3; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4123 vd.

¹⁷⁷ SNG von Aulock, Lev. 136 no. 4135; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 11 Lev. I.

¹⁷⁸ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4134; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 59-62 Lev. III.

¹⁷⁹ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4134; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 59 Lev. III.

¹⁸⁰ Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8478; Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 154 vd. Lev. V; Vismara II, 185 no. 110. 113 Lev. XIII.

¹⁸¹ Fellows 1855, Lev. II no. 1-3; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4157; Vismara II, 221 no. 137 Lev. XV.

¹⁸² Fellows 1855, Lev. XI no. 5-6; BMC Lycia, 14 no. 65 Lev. IV no. 7; Mørkholm-Zahle 1972, 64. 68 vd. no. 74. 179-185 Lev. III. V; Vismara I, 54 no. 8-12; Vismara II, 140, 187, 229 no. 75. 116. 147 vd. Lev. IX. XIII. XVI.

arasında “k”¹⁸³, “Kup”¹⁸⁴, “Wekhs”¹⁸⁵ ve “Wekh”¹⁸⁶ yazılıdır. Bunlardan “k” ve “Kup” yazılı olanların dışındaki tüm örneklerde, diskeles motifinin hem ön hem de arka yüzde sembol olarak kullanıldığı görülür¹⁸⁷. 7.99-8.63 gr.’lık staterlerin yanı sıra alt birimlerin de bulunduğu sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

I.D.14. ÖY: Başı geriye dönük aslan protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde başını geriye çevirmiş aslan protomu, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı ya da düz çizgi ile oluşturulmuş bordür içinde triskeles yer alır. Bazı sikkelerde, noktalı dairesel bordür içinde betimlenen aslan protomunun üzerinde triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür¹⁸⁸. Ön yüzde sembol arka yüzde ise ana tip olarak kullanılan triskeleslerin, merkezi çemberi boştur. Orta standartta 9.10 gr.’lık staterin yanısıra alt birimler de mevcuttur. Arka yüzünde “Kuprllı” yazılı sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.D.15. ÖY: Profilden ağzı açık aslan başı AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde profilden ağzı açık aslan başı, arka yüzünde kare ya da yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır¹⁸⁹. Arka yüzünde “Kuprllı” yazılı bir sikkenin ön yüzünde merkezi çemberi boş triskeles, sembol olarak kullanılmıştır¹⁹⁰. “Kubirla”¹⁹¹ ve “Vedrei”¹⁹² yazılı olan örneklerin de görüldüğü sikkeler, 6.98-9.41 gr.’lık stater ve alt birimlerde basılmıştır. Ayrıca, stater olarak basılan “Kubirla” sikkelerinin 6.98 gr. olan ağırlığı, II. Grubun ağırlığına uymamaktadır. Bu nedenle sikkenin sahte olma olasılığının da dikkate alınması gerekmektedir. Buna rağmen, söz konusu sikke hakkında daha fazla yorum yapma şansına sahip olunmadığından sikke değerlendirmeye alınmıştır. Bu durumda “Kubirla” ve Kuprllı sikkeleri II., Vedrei sikkeleri ise IV. Grup içinde yer almaktadırlar.

I.D.16. ÖY: Cepheden aslan başı postu AY: Triskeles

Bu grup içinde görülen en yaygın tiptir. Sikkelerin ön yüzünde cepheden aslan başı postu, arka yüzünde ise kare incus içinde triskeles yer alır¹⁹³. Gruptaki sikkelerin hem ön

¹⁸³ Vismara II, 140 no. 75 Lev. IX.

¹⁸⁴ Fellows 1855, Lev. XI no. 5-6; BMC Lycia, 14 no. 65 Lev. IV no. 7; Mørkholm-Zahle 1972, 64. 68 vd. no. 74. 179-185 Lev. III, Lev. V; Vismara II, 187 no. 116 Lev. XIII.

¹⁸⁵ Vismara I, 54 no. 8-11; Vismara II, 229 no. 147 vd. Lev. XVI.

¹⁸⁶ Vismara I, 54 no. 12.

¹⁸⁷ Vismara I, 54 no. 8-12; Vismara II, 140. 187. 229 no. 147 vd. Lev. XVI.

¹⁸⁸ Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8479; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 36 vd. Lev. II.

¹⁸⁹ Fellows 1855, Lev. VIII no. 4; BMC Lycia, 28 no. 124 Lev. VII no. 9; Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4234 Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8477; Mørkholm-Zahle 1972, 60. 70 no. 30. 193 Lev. II. V; Vismara II, 207 no. 131 Lev. XIV.

¹⁹⁰ Aulock Lykien, Lev. 294 no. 8477; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 30 Lev. II.

¹⁹¹ Vismara II, 207 no. 131 Lev. XIV.

¹⁹² Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4234 vd.

¹⁹³ Fellows 1855, Lev. III no. 1-4. 6-10 Lev. IV no. 1. 3. 6 vd. 9 Lev. V no. 1-10; BMC Lycia, 31-36 no. 133. 136-138. 140. 142-152, 153-157 Lev. VIII no. 1. 4-6. 8. 10-18 Lev. IX no. 1-5; Aulock Lykien, Lev. 138 no. 4201-4208. 4212-4221 Lev. 139 no. 4223-4229. 4231-4233. 4240-4246. 4254-4256; Vismara II, 274. 278-281. 285-287. 289. 299 no. 192. 194-202. 204-208. 212. 217 vd. Lev. XXI-XXIII; Kolb 2001, 412 vd. no. 37. 48.

hem de arka yüzlerinde bazı farklılıklar görülür. Bunlar, aslan başı postunun altında ya da üzerinde sembol olarak kullanılan triskeles¹⁹⁴ ile başın altındaki “H”¹⁹⁵, “HB”¹⁹⁶, “F”¹⁹⁷, “T”¹⁹⁸, “TF”¹⁹⁹, “T-Trb”²⁰⁰ ve “Trb”²⁰¹ yazılarıdır. Arka yüzde ana tipi oluşturan triskeles, kare ya da yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmıştır. Genel olarak triskeleslerin merkezi çemberi boştur. Ancak, bazı örneklerde merkezi çemberde küçük bir nokta, nadiren de merkezi çemberde Mørholm-Zahle tarafından tespit edilen 36 no’lu çizgisel işaret (bk. Tab. 2)²⁰² ve “T”²⁰³ harfi görülür. Triskelesin kolları arasında yunus, deniz kabuğu, Herakles sopası, buğday tanesi, aşık kemiği, cepheden Herakles başı, cepheden Hermes başı, profilden Attika miğferli Athena başı ve triskeles²⁰⁴ sembol olarak kullanılmıştır. Bu çeşitlilik yazılarda da görülür. “Zem”, “Ved”, “Trbenimi”, “Irbenimi”, “Zag”, “Zagaba” (Res. 41), “Aruvatijesi”, “Aruvatijesi-Zag”, “II. Wekhessere” (Res. 42), “Mithrapata” ve “Perikle”²⁰⁵ yazılı sikkeler ağır standartta basılmışlardır. IV. Grup içinde yer alan sikkeler, 9.30-9.87 gr.’lık stater ve alt birimlerde basılmıştır.

I.E. ÖY: Cepheden Panter başı AY: Triskeles

Bu grupta yer alan sikkelerde tek tip tespit edilmiştir. Sikkelerin ön yüzünde noktalı bordür içinde cepheden panter başı, arka yüzlerinde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁰⁶. 8.77 gr.’lık stater ve alt birimlerde basılan sikkelerde, panter başının çevresinde “Kuprllı” yazılıdır. Staterlerin²⁰⁷ arka yüzünde de “Kuprllı” yazılı iken alt birimlerde yazı görülmez. Sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.F. ÖY: Geyik AY: Triskeles/Diskeles

Sikkelerin ön yüzünde geyik figürü, arka yüzünde ise triskeles ya da diskeles yer alır. Geyik figürü ön yüzde tüm gövde, protom ve kanatlı protom şeklinde betimlenmiştir. Bu nedenle gruptaki sikkeler ön ve arka yüz tiplerine göre üçe ayrılırlar.

I.F.1. ÖY: Kanatlı geyik protomu AY: Triskeles

Ön yüzde kanatlı geyik protomu, arka yüzde ise kare ya da yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Merkezi çemberi boş triskeleslerden birinde,

¹⁹⁴ BMC Lycia, 34 no. 149 Lev. VIII no. 15; Aulock Lykien, Lev. 138 no. 4207.

¹⁹⁵ BMC Lycia, 33 vd. no. 142. 146 Lev. VIII no. 10. 13; Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4226.

¹⁹⁶ Aulock Lykien, Lev. 138 no. 4207.

¹⁹⁷ age., Lev. 138 no. 4217-4218.

¹⁹⁸ Aulock Lykien, Lev. 138 no. 4216 Lev. 139 no. 4227-4229; Vismara II, 287 no. 208 Lev. XXII.

¹⁹⁹ Aulock Lykien, Lev. 138 no. 4221.

²⁰⁰ age., Lev. 139 no. 4225.

²⁰¹ BMC Lycia, 33 no. 144 Lev. VIII no. 11.

²⁰² Sikke için bk.: Aulock Lykien, Lev. 138 no. 4201.

²⁰³ age., Lev. 138 no. 4207.

²⁰⁴ Semboller için bk.: y.dn. 193.

²⁰⁵ Genel olarak bk.: y.dn. 193.

²⁰⁶ Fellows 1855, Lev. XIII, 5; BMC Lycia, 12 no. 55 Lev. III, 15; Mørholm-Zahle 1972, 68 no. 178 vd. Lev. V; Vismara II, 183 no. 108 Lev. XIII.

²⁰⁷ Vismara II, 183 no. 108 Lev. XIII.

kolların ördek başıyla sonlandığı görülür²⁰⁸. Arka yüzünde “pp” yazılı olan staterde diskeles sembol olarak kullanılmıştır²⁰⁹. Sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.F.2. ÖY: Kalkan üzerinde kanatlı geyik protomu AY: Triskeles

Kataloglarda tek örneğine rastlanılan bu tipin ön yüzünde, kalkan üzerinde kanatlı geyik protomu arka yüzünde ise yuvarlak incus içinde triskeles motifi yer alır. 0.96 gr.'lık trihemiobol olarak basılan sikkenin, arka yüzünde merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Wen” yazılıdır ve von Aulock tarafından “Khinakha” olarak tamamlanmıştır²¹⁰. Sikke, II. Grup içinde yer alır.

I.F.3. ÖY: Kalkan üzerinde kanatlı geyik protomu AY: Diskeles

Sikkelerin ön yüzünde kalkan üzerinde kanatlı geyik protomu arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış diskeles yer alır (Res. 43)²¹¹. Merkezi çemberi boş diskelesin üzerinde sembol olarak Mørkholm ve Zahle'nin tespit ettiği 25 numaralı çizgisel işaret betimlenmiştir (bk. Tab. 2). Trihemiobol ve tetrobol olarak basılan ve “Khina” yazılı olan sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

I.G. ÖY: Keçi AY: Triskeles

Bu grup içinde yer alan sikkelerin ön yüzündeki keçi figürü, tüm gövde, protom, kalkan üzerinde protom gibi farklı tiplerde betimlenirken arka yüzde salt triskeles motifi görülür. Bu nedenle sikkeler ön yüz tiplerine göre beşe ayrılırlar.

I.G.1. ÖY: Ayakta duran keçi AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, çizgi üzerinde profilden ayakta duran keçi, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²¹². Triskelesin merkezi çemberinde küçük bir nokta görülür ve kollar arasında “Kuprl”, “Kuprll” ve “Kuprlli” yazılıdır. Hafif standartta basılan ve Dynast Kuprlli'ye atfedilen sikkeler, 8.20-8.30 gr.'lık stater ve alt birimlerde basılmış olup II. Grup içinde yer alırlar.

I.G.2. ÖY: Başı geriye dönük keçi AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde, çizgi üzerinde başı geriye dönük keçi, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir²¹³. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kup” yazılıdır. II. Grup'ta yer alan ve hafif standartta basılan sikkeler arasında 8.48 gr.'lık staterin yanı sıra alt birimler de mevcuttur.

²⁰⁸ age., 150 no. 82 Lev. X.

²⁰⁹ Fellows 1855, Lev. XV no. 9.

²¹⁰ Aulock Lykien 18, Lev. 293 no. 8476.

²¹¹ Fellows 1855, XV no. 8; BMC Lycia, 28 no. 125 Lev. VII no. 10; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4128.

²¹² Fellows 1855, Lev. XI no. 8 Lev. XII no. 10; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4143-4145; Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 115-123 Lev. IV; Vismara II, 194 no. 124 Lev. XIV.

²¹³ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4132; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 54-58 Lev. II.

I.G.3. ÖY: Kalkan üzerinde diz çöker durumda keçi AY: Triskeles

Kataloglarda tek örneği bilinen bu tipin, ön yüzünde kalkan üzerinde diz çöker durumda keçi figürü, arka yüzünde ise yuvarlak incus içinde, noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir²³⁴. Keçi figürünün üzerinde, sembol olarak küçük bir miğfer yer alır (Res. 44). Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kup” yazılıdır. II. Grup’ta yer alan sikkeler alt birimlerde basılmıştır.

I.G.4. ÖY: Diz çöker durumda keçi AY: Triskeles

Değerlendirmeye alınan kataloglarda iki örnek mevcuttur. Sikkelerin hem ön hem de arka yüz figürlerinde ayrıntıda bazı farklılıklar göze çarpar. Bir sikkenin ön yüzünde, diz çöker durumda keçi figürü, üstte (u) harf ya da çizgisel işareti, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles ve “Zet” yazısı yer alır²¹⁵. Diğer sikkenin ön yüzünde, noktalardan oluşturulmuş çizgi üzerinde diz çöker durumda keçi figürü, üstte Korinth miğferi önde ise merkezi çemberi boş triskeles sembol olarak görülür²¹⁶. Aynı sikkenin arka yüzünde yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. 9.32 ve 9.79 gr.’lık stater olarak basılan sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

I.G.5. ÖY: Keçi protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde keçi protomu, arka yüzünde ise triskeles yer alır²¹⁷. Sikkeler bronzdur ve salt alt birimlerde basılmıştır. Bu tipteki sikkelerin arka yüzünde incus görülmez. Bazı sikkelerde triskelesin kolları arasında yunus betimlenmiştir²¹⁸. IV. Grup içinde yer alan sikkelerin tümünde “Perikle” yazılıdır.

I.H. ÖY: Katır AY: Triskeles

Ön yüz tipini oluşturan katır figürü, bütün örneklerde tüm gövde olarak başı geriye dönük ya da ayağını kaşır durumda betimlenmiştir. Bu nedenle sikkeler ön yüz tiplerine göre ikiye ayrılmıştır.

I.H.1. ÖY: Ayağını kaşayan katır AY: Triskeles

Bu tipteki sikkelerin ön yüzünde, noktalardan oluşturulmuş çizgi üzerinde, arka sağ ayağını ağızıyla kaşayan katır figürü, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir²¹⁹. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kuprllı”, “Ku” ve “Kup” yazılıdır. Hafif standartta basılan staterler 8.40-8.57 gr.’dır. Alt birimlerde de baskıların bulunduğu sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

²¹⁴ Fellows 1855, Lev. XII no. 1; Mørholm-Zahle 1972, 60 no. 14 Lev. I.

²¹⁵ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4117; Ön yüzdeki (o) harfi “u” olarak okunup Zemuri ile ilişkilendirilir. bk.: Mørholm-Neumann 1978, 10 M.19a.

²¹⁶ Vismara II, 138 no. 74 Lev. IX.

²¹⁷ Fellows 1855, Lev. VI no. 5. 7-8; BMC Lycia, 37 no. 163 Lev. IX no. 7; Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4259-4262.

²¹⁸ Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4259. 4261.

²¹⁹ Fellows 1855, Lev. X no. 7; BMC Lycia, 15 no. 68 Lev. IV no. 10; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4151; Mørholm-Zahle 1972, 64. 66 no. 93-102 Lev. III; Vismara II, 200 no.127 Lev. XIV.

I.H.2. ÖY: Başu geriye dönük katır AY: Triskeles

II. Grup içinde yer alan sikkelerin ön yüzünde, noktalı dairesel bordür içinde ayakta başu geriye dönük katır, arka yüzünde ise yuvarlak incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Bir sikkenin ön yüzünde “v”, arka yüzünde ise “Wekhsssebe”²²⁰ yazılıdır. Diğer sikkenin salt arka yüzünde ise “Wekh”²²¹ yazılı olup triskelesin merkezi çemberi boştur. Sikkeler alt birimlerde basılmıştır.

I.I. ÖY: At AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüz tipini, tüm gövde olarak betimlenmiş at figürü oluşturur. Arka yüzde, ana tip olarak salt triskeles motifinin betimlenmesi nedeniyle sikkeler, ön yüz tiplerine göre ikiye ayrılmıştır.

I.I.1. ÖY: Profilden ayakta duran at AY: Triskeles

II. Grup'ta yer alan sikkelerin ön yüz tiplerinde ayrıntıda bazı farklılıklar görülmesine karşın genel olarak sikkelerin ön yüzünde profilden ayakta duran at figürü, arka yüzünde ise kare incus içerisinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir. At figürünün düz bir çizgi üzerinde betimlendiği örneklerde, üstte merkezi çemberi boş triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür²²². “Khinakha”ya atfedilen bir sikkenin ön ve arka yüz motifleri, noktalı dairesel bordürle sınırlandırılmıştır²²³. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Thı”²²⁴, “Khinakha”, “Kup”²²⁵ ve “Kuprllı”²²⁶ yazılıdır. Sikkeler 8.15-8.53 gr.'lık stater ve alt birimlerde basılmıştır.

I.I.2. ÖY: Koşar durumda başu geriye dönük at AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde koşar durumda başu geriye dönük at, üstte sembol olarak triskeles, arka yüzünde kare veya dairesel incus içinde, noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles motifi yer alır. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “K”²²⁷ ve “Ku”²²⁸ yazılıdır. II. Grup içinde yer alan ve 8.51 gr.'lık stater ve alt birimlerde basılan sikkeler Kuprllı'ye atfedilir.

I.İ. ÖY: Başu geriye dönük, buzağı emziren inek AY: Tetraskesles

Ön yüzünde, başu geriye dönük buzağı emziren inek figürü, arka yüzünde kare incus içinde tetraskesles motifi betimlenmiştir²²⁹. Merkezi çemberi boş tetraskeslesin kolları arasında “Spnntaza” yazılıdır. II. Grup içinde yer alan sikke stater olarak basılmıştır.

²²⁰ Vismara I, 47 no. 3.

²²¹ Sikke I. Wekhssere'ye atfedilir. age., 47 no. 4.

²²² Sembol olarak kullanılan triskelesin kolları horoz başıyla sonlanır. Fellows 1855, Lev. X, 8; Aynı sikkenin ön yüzündeki at figürü katır olarak tanımlanmış ve üstte sembol olarak kullanılan triskelesin kolları canavar başıyla sonlanmaktadır. BMC Lycia, 15 no. 67 Lev. IV, 9 : Aynı sikkelerde sembol olarak kullanılan triskelesin kollarının hayvan başıyla sonlandığına dair bilgi yoktur. Mørkholm-Zahle 1972, 60. 64 no. 75 vd. Lev. III.

²²³ Aulock Lykien, Lev. 136, 4126.

²²⁴ age., Lev. 135, 4108.

²²⁵ Mørkholm-Zahle 1972, 60. 64 no. 10. 75 Lev. I.10, III.

²²⁶ Fellows 1855, Lev. X, 8; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 76 Lev. III.

²²⁷ BMC Lycia, 15 no. 69 Lev. IV, 11; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 40 Lev. II.

²²⁸ BMC Lycia, 15 no. 70 Lev. IV, 12; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 41-44 Lev. II.

²²⁹ BMC Lycia, 20 no. 94 Lev. V, 13.

I.J. ÖY: Horoz AY: Tetraskeles

Sikkelerin ön yüzlerinde horoz figürü tek, çift yada kalkan üzerinde tüm gövde olarak betimlenmiştir. Ön yüzdeki bu çeşitliliğe karşın arka yüzde salt tetraskeles ana tip olarak kullanılmıştır. II. Grup içinde yer alan ve tümü Teththiweibi'ye atfedilen sikkeler ön yüz tiplerine göre üçe ayrılırlar.

I.J.1. ÖY: Horoz AY: Tetraskeles

Kataloglarda tek örneğine rastlanılan bu tipin ön yüzünde noktalı dairesel bordür içinde horoz figürü, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış tetraskeles yer alır²³⁰. Merkezi çemberi boş tetraskelesin kolları arasında "Teththiweibi" yazılı sikke 1.14 gr. ağırlığındadır.

I.J.2. ÖY: Kalkan üzerinde horoz AY: Tetraskeles

Sikkelerin ön yüzünde kalkan üzerinde horoz, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış tetraskeles yer alır²³¹. Bir sikkenin ön yüzünde Mørkholm ve Zahle'nin 25 numara ile gösterdiği çizgisel işaret, sembol olarak kullanılmıştır (bk. Tab. 2)²³². 1.09 ve 1.41 gr. ağırlığındaki sikkelerde, merkezi çemberi boş tetraskelesin kolları arasında "Teththiweibi" yazılıdır.

I.J.3. ÖY: Kalkan üzerinde antitethik duran horoz AY: Tetraskeles

Bu tipteki sikkelerin ön yüzünde kalkan üzerinde antitethik duran horoz figürü, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış tetraskeles motifi yer alır (Res. 45)²³³. Bir sikkede antitethik duran horozların arasında, Mørkholm ve Zahle'nin 25 numara ile gösterdiği çizgisel işaret, sembol olarak kullanılmıştır (bk. Tab. 2)²³⁴. Merkezi çemberi boş tetraskelesin kolları arasında "Teththiweibi" yazılı olan tüm sikkeler 8.10-8.48 gr.'lık stater olarak basılmıştır.

I.K. ÖY: Kartal AY: Triskeles

II. Grup içinde yer alan sikkelerin ön yüzünde, uçar durumda ya da ayakta duran kartal figürü betimlenmiştir. Arka yüzde ana tip olarak salt triskeles tercih edildiğinden sikkeler, ön yüz tiplerine göre ikiye ayrılırlar.

I.K.1. ÖY: Uçar durumda kartal AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüz tipini, noktalı dairesel bordür içinde uçar durumda kanatları açık kartal, arka yüz tipini ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles oluşturur. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Kuprī"²³⁵ ve "Kuprīlī"²³⁶ yazılıdır. Hafif standartta basılan statterler 7.89-8.24 gr. olup alt birimlerde de baskılar görülür.

²³⁰ Vismara II, 224 no. 142 Lev. XV.

²³¹ Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4159; Vismara II, 224 no. 141 Lev. XV.

²³² Sikke için bk.: Vismara II, 224 no. 141 Lev. XV.

²³³ Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4158; Vismara II, 224 no. 139 vd. Lev. XV.

²³⁴ Sikke için bk.: Vismara II, 224 no. 140 Lev. XV.

²³⁵ age., 198 no. 126 Lev. XIV.

²³⁶ Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 151 vd. Lev. IV.

I.K.2. ÖY: Ayakta duran kartal AY: Triskeles

Bu sikkelerden, değerlendirmeye alınan kataloglarda tek örneğe rastlanmıştır. Sikkenin ön yüzünde noktalı dairesel bordür içinde ayakta kartal figürü, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²³⁷. Kartalın önünde defne ya da çiçek motifi, arkasında ise defne dalı betimlenmiştir. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Kuprllı" yazılı olan sikke 3.06 gr. ağırlığındadır.

II. Mitolojik Yaratıklar: Sikkelerin ön yüz tipini grifon, sfenks, Pegasos ve silen gibi mitolojik yaratıklar oluşturmaktadır²³⁸. Ön yüzde ana tipi oluşturan figürler, genellikle tüm gövde olarak betimlenmiştir. Grifon ve Pegasos figürlerinin, kalkan üzerinde betimlendiği örnekleri de mevcuttur. Ön yüzdeki bu çeşitliliğe karşın arka yüzde genellikle triskeles nadiren de tetraskeles kullanılmıştır. Sikkeler, ön yüz tiplerine göre şöyle ayrılırlar.

II.A. ÖY: Grifon AY: Triskeles/Tetraskeles

Bu gruptaki sikkelerin ön yüz tipini grifon figürü arka yüz tipini ise triskeles ve tetraskeles oluşturur. II. Grup içinde yer alan sikkelerde grifon figürü, tüm gövde ve protom olarak betimlenmiştir. Bunların yanısıra, kalkan üzerinde betimlenen grifon figürlerine de rastlanır. Bu nedenle sikkeler ön ve arka yüz tiplerine göre altı alt gruba ayrılırlar.

II.A.1. ÖY: Profilden grifon AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde noktalı dairesel bordür içinde profilden grifon figürü, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²³⁹. Bazı örneklerde grifon figürünün omuzunda merkezi çemberi boş triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür (Res. 46)²⁴⁰. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Kuprllı" yazılıdır ve sikkeler ağır standartta basılmışlardır. Staterler 9.44-9.60 gr. ağırlığında olup alt birimler de mevcuttur.

II.A.2. ÖY: Kalkan üzerinde profilden oturan grifon AY: Triskeles

Ön yüzde, kalkan üzerinde noktalı dairesel bordür içinde oturan grifon, arka yüzde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir. Ön yüzünde sağ ayağını yukarıya kaldırmış grifon figürü bulunan sikkelerde, Mørkholm ve Zahle'nin 26 numara ile gösterdiği çizgisel işaret (bk. Tab. 2)²⁴¹, sembol olarak kullanılmıştır. Aynı çizgisel işaretin, sol ayağını yukarıya kaldırmış grifonlu sikkelerin arka yüzünde de sembol olarak kullanıldığı görülür²⁴². Merkezi çemberi boş triskeleslerden ikisi oldukça ilginçtir. Diğerlerinden farklı olarak bu örneklerde triskelesin kollarından ikisi aynı diğeri ise farklı

²³⁷ age., 62 no. 34 Lev. II.

²³⁸ Kataloglarda bazı sikkelerin ön yüzünde, insan başlı, kanatlı yürüyen boğa olarak tanımlanan figürler burada sfenks olarak tanımlanmıştır. Örnek olarak bk.: Fellows 1855, Lev. X no. 9 vd.; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4148 vd.; Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8480; SNG von Aulock, Lev. 136 no. 4148 vd. Lev. 294 no. 8480; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 77-92 Lev. III.

²³⁹ Fellows 1855, Lev. X no. 5-6 Lev. XII no. 9; BMC Lycia, 13 no. 57 Lev. III no. 17; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 15-21 Lev. I.

²⁴⁰ Fellows 1855, Lev. X no. 6; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 17 vd. Lev. I.

²⁴¹ Sikkeler için bk.: Vismara II, 172 no. 96-98 Lev. XII.

bir yöne döner durumdadır (Res. 47)²⁴³. Stilize edilmiş akrep ya da yengeç figürünü anımsatan triskelesler oldukça dikkat çekicidir ve başka hiç bir örnekte görülmezler. Triskelesin kolları arasında “Tnnemi” yazılıdır. Sikkeler, hafif standartta 8.32-8.56 gr.’lık stater olarak basılmıştır.

II.A.3. ÖY: Profilden başı geriye dönük grifon AY: Triskeles

Tek örneğine rastlanılan bu tipin ön yüzünde, çizgi üzerinde sol ayağını havaya kaldırmış başı geriye dönük grifon, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁴⁴. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kup” yazılı sikke 0.74 gr.’dır.

II.A.4. ÖY: Profilden oturan grifon AY: Tetraskesles

Kataloglardan tek örneği bilinen bu sikkenin ön yüzünde, profilden sağ ayağını yukarı kaldırmış oturan grifon, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış tetraskesles motifi yer alır (Res. 48)²⁴⁵. Merkezi çemberinde küçük bir nokta bulunan tetraskeslesin kolları arasında “Tethtiweibi” yazılı sikke stater olarak basılmıştır.

II.A.5. ÖY: Grifon protomu AY: Triskeles

Hafif standartta basılan sikkelerin ön yüzünde grifon protomu²⁴⁶, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles görülür. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Mutlei” yazılı olan sikke stater, “Kup”²⁴⁷ yazılı olan sikkeler ise alt birimlerde basılmıştır.

II.A.6. ÖY: Başı geriye dönük grifon protomu AY: Triskeles

Ön yüzde başını geriye çevirmiş grifon protomu, arka yüzde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁴⁸. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kuprllı” yazılıdır. Hafif standartta basılan staterin ağırlığı 8.34 gr.’dır.

II.B. ÖY: Sfenks AY: Triskeles

II. Grup içinde yer alan sikkelerin ön yüz tipini oturan ya da profilden ayakta yürür durumda betimlenmiş sfenks, arka yüz tipini ise triskeles oluşturur. Hafif standartta basılan bu sikkelerin tümü Dynast Kuprllı’ye atfedilir. Bu nedenle sikkeler ön yüz tipine göre ikiye ayrılır.

²⁴³ age., 172 no. 96-97 Lev. XII.

²⁴⁴ Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 173 Lev. V.

²⁴⁵ Fellows 1855, Lev. I no. 6; BMC Lycia, 19 no. 87 Lev. V no. 7.

²⁴⁶ Noktalı dairesel bordür içinde grifon protomu ya da belirsiz figür olarak yorumlanan ve Mutlei’ye atfedilen bir sikke bu tip içine dahil edilmiştir. Aynı sikkenin farklı yorumları için bk.: BMC Lycia, 10 no. 46 Lev. III no. 6; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4122.

²⁴⁷ Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 70-73 Lev. III.

²⁴⁸ age., 66 no. 103 Lev. IV.

II.B.1. ÖY: Oturan sfenks AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde oturan sfenks, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles motifi yer alır²⁴⁹. 0.94-1.23 gr.'lık sikkelerde, merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Kupr" yazılıdır.

II.B.2. ÖY: Ayakta yürür durumda sfenks AY: Triskeles

Ön yüzde yürür durumda profilden sfenks, arka yüzde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁵⁰. Bazı sikkelerin ikinci kez darp edildiği ve bunlardan birinde sfenks üzerinde boğa başının sembol olarak kullanıldığı görülür²⁵¹. Triskelesin merkezi çemberi boştur ve kollar arasında "Kup", "Kuprl" ve "Kuprllı" yazılıdır. Sikkeler 8.35-8.62 gr.'lık staterlerin yanı sıra alt birimlerde de basılmıştır.

II.C. ÖY: Pegasos AY: Triskeles

Ön yüzünde Pegasos, arka yüzünde triskeles betimlenmiş olan sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar. Pegasos figürünün genel olarak kalkan üzerinde tüm gövde ve protom şeklinde betimlendiği görülür. Arka yüzde ana tip olarak salt triskeles kullanılmıştır. Bu nedenle sikkeler ön yüz figürüne göre dört tipe ayrılırlar.

II.C.1. ÖY: Kalkan üzerinde Pegasos AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde kalkan üzerinde Pegasos figürü, arka yüzünde kare ya da dairesel incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles betimlenmiştir²⁵². Bir sikkede, Pegasos figürünün arka ayağı üzerinde küçük bir triskeles sembol olarak kullanılmıştır²⁵³. Bazı örneklerde, Pegasos'un ayakları arasında keçi başı, bazılarında ise belirsiz şekiller görülür²⁵⁴. Arka yüzde genel olarak merkezi çemberi noktalı triskelesler görülmesine karşın merkezi çemberi boş ve merkezi çemberi nokta rozetli²⁵⁵ örneklere de rastlanır (Res. 49). Bir sikkede ise triskelesin merkezi çemberi içinde ikinci bir küçük çember, onun da merkezinde küçük bir nokta görülür²⁵⁶. "Kup"²⁵⁷ yazılı bir sikke dışında diğerlerinde yazı görülmez. Bazı sikkelerde triskelesin kolları arasında tanımlanamayan çizgisel bir işaret görülür²⁵⁸. 9.68-9.94 gr.'lık staterlerin yanısıra alt birimler de mevcuttur.

²⁴⁹ BMC Lycia, 14 no. 66 Lev. IV no. 8; Mørkholm-Zahle 1972, 70 no. 189-190 Lev. V; Vismara II, 196 no. 125 Lev. XIV.

²⁵⁰ Fellows 1855, Lev. X no. 9-10; Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4148 vd.; Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8480; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 77-92 Lev. III.

²⁵¹ İkinci kez darp edilen sikkeler için bk.: Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8480; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 87. 89 Lev. III; Sembol olarak kullanılan boğa başı için bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 91 Lev. III.

²⁵² Arka yüzünde noktalı dairesel bordür bulunan örnekler için bk.: Fellows 1855, Lev. XV no. 6. 10; BMC Lycia, 27 no. 122 vd. Lev. VII no. 7 vd.; Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4089-4091; Arka yüzünde noktalı kare bordür bulunan örnekler için bk.: Fellows 1855, Lev. XVI no. 1; BMC Lycia, 27 no. 121 Lev. VII no. 6; Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4087 vd. Lev. 136 no. 4131 Aulock Lykien 18, Lev. 293 no. 8469; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 8 Lev. I; Vismara II, 136 no. 73 Lev. IX.

²⁵³ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4131; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 8 Lev. I.

²⁵⁴ Sembol olarak kullanılan keçi başı için bk.: Fellows 1855, Lev. XVI no. 1; Belirsiz semboller için bk.: Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4087-4090.

²⁵⁵ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4087.

²⁵⁶ Vismara II, 136 no. 73 Lev. IX.

²⁵⁷ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4131; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 8 Lev. I.

²⁵⁸ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4090.

II.C.2. ÖY: Pegasos AY: Triskeles

Ön yüzünde, noktalı çizgi üzerinde şaha kalkmış Pegasos, arka yüzünde kare incus içerisinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskelesin betimlendiği sikkeler, bir önceki tip ile benzerdir. “Jna” yazılı 9.67 gr.’lık staterde, triskelesin merkezi çemberinde küçük bir nokta görülür²⁵⁹. “Kuprllı”ye atfedilen ve alt birimlerde basılan sikkelerde ise triskelesin merkezi çemberi boştur²⁶⁰.

II.C.3. ÖY: Kalkan üzerinde Pegasos protomu AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde kalkan üzerinde Pegasos protomu, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır. Gruptaki sikkelerin ön ve arka yüzlerindeki bazı ayrıntılar dikkati çeker. Ön yüzünde “Kr”, arka yüzünde “Pnala” yazılı 9.67 gr.’lık staterdeki triskeles, gruptaki diğer örneklerle göre daha büyük bir merkezi çembere sahiptir²⁶¹. “Wekhss”²⁶² ve “Wekhss”²⁶³ yazılı 8.25-8.60 gr.’lık staterlerin ön ve arka yüzlerinde diskeles sembol olarak kullanılmıştır. 8.66 gr.’lık “Wekhsser”²⁶⁴ yazılı stater ile 2.40 gr.’lık “Wekh”²⁶⁵ yazılı diğer bir sikkede ise diskelesin salt ön yüzde sembol olarak kullanıldığı görülür. Triskeles ve sembol olarak kullanılan diskeleslerin merkezi çemberi boştur.

II.C.4. ÖY: Pegasos protomu AY: Triskeles

Değerlendirmeye alınan kataloglarda tek örneğine rastlanan bu tipin ön yüzünde Pegasos protomu, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle çerçeveslendirilmiş triskeles yer alır²⁶⁶. Triskelesin kolları arasında “Zag” yazılı sikke 1.23 gr. ağırlığındadır.

II.D. ÖY: Cepheden silen başı AY: Tetraskeles

Sikkenin ön yüzünde, noktalı dairesel bordür içinde cepheden silen başı, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış tetraskeles yer alır. II. Grup içinde yer alan sikke, alt birimlerde basılmış olup tetraskelesin kolları arasında “Teththiweibi” yazılıdır²⁶⁷.

III. Tanrı/Tanrıça Figürleri: Gruptaki sikkelerin ön yüzünde Athena, Zeus Ammon, Afroditte, Apollon, Pan başı ve ayakta Hermes figürü, arka yüzünde ise triskeles, tetraskeles ve diskeles motifi yer almaktadır. Hermes ayakta tam figür diğer tanrı ve tanrıçalar ise salt baş olarak betimlenmiştir. Ön yüzünde ana tipi oluşturan Afroditte başlı sikkelerin arka yüzünde tetraskeles, diğer tanrı ve tanrıçalarda ise triskeles motifi görülür. Athena’lı sikkelerde arka yüzde hem triskeles hem de diskeles ana tip olarak betimlenmiştir. Bu nedenle grupta yer alan sikkeler, ön yüzdeki tanrı ya da tanrıça figürüne göre altıya ayrılırlar.

²⁵⁹ Merkezi çemberi boş triskeles için bk.: Fellows 1855, Lev. XV no. 7; Jna yazılı sikke için. bk.: Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4103.

²⁶⁰ Mørholm-Zahle 1972, 60 no. 9 Lev. I; Vismara II, 193 no. 121-123 Lev. XIV.

²⁶¹ Vismara II, 166 no. 89 Lev. XI.

²⁶² Vismara I, 60 no. 18-23; Vismara II, 230 no. 151-154 Lev. XVI.

²⁶³ Vismara I, 60 no. 16, 17; Vismara II, 230 no. 150 Lev. XVI.

²⁶⁴ Vismara I, 60 no. 24.

²⁶⁵ age., 60 no. 25.

²⁶⁶ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4116.

²⁶⁷ BMC Lycia, 19 no. 88 Lev. V no. 6.

III.A. ÖY: Athena başı AY: Triskeles/Diskeles

II. Grup içinde yer alan sikkelerin ön yüz tipini profilden Athena başı, arka yüz tipini ise triskeles ve diskeles motifi oluşturmaktadır. Athena başı, Attika ve Korinth miğferli olarak iki farklı tipte betimlenmiştir. Bu nedenle sikkeler ön ve arka yüz tiplerine göre üç tipe ayrılır.

III.A.1. ÖY: Attika miğferli Athena başı AY: Triskeles

Sikkenin ön yüzünde Attika miğferli Athena başı, arka yüzünde ise yuvarlak incus içinde triskeles motifi yer alır²⁶⁸. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Khin" yazılıdır ve sikke 1.50 gr. ağırlığındadır.

III.A.2. ÖY: Korinth miğferli Athena başı AY: Triskeles

Ön yüzünde Korinth miğferli Athena başı, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 50). Genel olarak diskeles, ana tipi oluşturan merkezi çemberi boş triskelesin yanında sembol olarak görülür. Hafif standartta basılan 7.76-8.44 gr.'lık staterlerde "Wekhssere"²⁶⁹, alt birimlerde basılan sikkelerde ise "Wekh"²⁷⁰ ve "Wekhss"²⁷¹ yazılıdır.

III.A.3. ÖY: Korinth miğferli Athena başı AY: Diskeles

Ön yüzünde Korinth miğferli Athena başı, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış diskeles yer alır²⁷². Merkezi çemberi boş diskelesin kolları arasında "Wekhssere" yazılı olan sikke 2.81 gr. ağırlığındadır.

III.B. ÖY: Zeus Ammon başı AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde noktalı dairesel bordür içinde Zeus Ammon başı, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 51). Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında "Kuprllı"²⁷³, "Kuprll"²⁷⁴ ve "Kup"²⁷⁵ yazılıdır. Hafif standartta 8.41-8.65 gr.'lık staterlerin yanı sıra alt birimlerin de görüldüğü sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

²⁶⁸ age., Lev. 136 no. 4127.

²⁶⁹ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4129. Sikkeler I. Wekhessere'ye atfedilir. bk.: Vismara I, 72-74 no. 32-37; Vismara II, 230 no. 155 vd. Lev. XVII.

²⁷⁰ Vismara I, 72-74 no. 38-42. 44-47; Vismara II, 230 no. 157 Lev. XVII.

²⁷¹ Vismara I, 72 vd. no. 43.

²⁷² Sikkeler I. Wekhessere'ye atfedilir. bk.: age., 74 no. 48.

²⁷³ Fellows 1855, Lev. XI no. 9; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4152; Mørholm-Zahle 1972, 66 no. 136-141 Lev. IV; Vismara II, 201 no. 129 Lev. XIV.

²⁷⁴ Mørholm-Zahle 1972, 66 no. 142-146 Lev. IV.

²⁷⁵ age., 68 no. 147 vd. Lev. IV.

III.C. ÖY: Buzağı taşıyan Hermes AY: Triskeles

Sikkeler II. Grup içinde yer alır. Ön yüz tipini sağ elinde kerykeion tutan ve omuzunda buzağı taşıyan Hermes, arka yüz tipini ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles oluşturur (Res. 52). Bazı sikkelerde Hermes, petasos'u ile birlikte betimlenmiştir. Ön yüzünde petasos'lu Hermes figürü betimlenmiş olan sikkelerin arka yüzündeki triskeleslerin merkezi çemberin boştur ve kollar arasında "Kuprllı" yazılıdır²⁷⁶. Diğerlerinde ise merkezi çemberde küçük bir nokta görülür ve kollar arasında "Prll" ve "Kuprllı" yazılıdır²⁷⁷. Hafif standartta basılan staterler 8.10-8.58 gr. ağırlığında olup alt birimler de mevcuttur. Sikkeler İ.Ö. 460-420 yıllarına tarihlenir.

III.D. ÖY: Afrodite 278 AY: Tetraskesles

Sikkeler, II. ve III. Grup içinde yer alır. Ön yüzde sağa ya da sola bakan Afrodite başı, arka yüzde ise tetraskesles betimlenmiştir ve sikkelerin tümü, ağır standartta basılmıştır. Bazı örneklerde tetraskeslesin merkezi çemberinde baykuş görülür. Bu nedenle sikkeler arka yüzde ana tipi oluşturan tetraskeslesin betimlenişine göre ikiye ayrılırlar.

III.D.1. ÖY: Afrodite başı AY: Tetraskesles

Sikkelerin ön yüzünde sağa ya da sola bakan Aphrodite başı, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış tetraskesles yer alır. Tetraskeslesin küçük ve boş bir merkezi çembere sahip olduğu görülür. Kollar arasında "Spntaza"²⁷⁹ ve "Tethiweibi"²⁸⁰ yazılıdır. Spntaza sikkelerinin Phellos baskısı olduğu düşünülmektedir²⁸¹. 9.82-9.90 gr.'lık stater ve nadiren de alt birimlerde basılmış olan sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar.

III.D.2. ÖY: Afrodite başı AY: Tetraskesles, baykuş.

Ön yüzünde sağa ya da sola bakar durumda Afrodite başı, bazı örneklerde "T" ve "Kh" harfleri, arka yüzde merkezi çemberde baykuş betimlenmiş tetraskesles yer alır (Res. 53)²⁸². "Kheriga" "Wehnteze" yazılı sikkeler 9.37-9.50 gr.'lık stater olarak basılmış olup III. Grup içinde yer alırlar.

²⁷⁶ Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4154; Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 160 vd. Lev. V.

²⁷⁷ Prll yazılı sikke Aperlai olarak gösterilmiştir. bk.: BMC Lycia, 10 no. 48 Lev. III no. 8. Aynı sikke Kuprllı sikkeleri içinde değerlendirilmiştir. bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 68 no. 159 Lev. V; Vismara II, 201 no. 128 Lev. XIV.

²⁷⁸ Sikkelerin ön yüzünde betimlenmiş olan sağa ya da sola bakan kadın başının, Afrodite'nin yanı sıra Athena Maliya ya da Leto olabileceği yönünde farklı yorumlar vardır. bk.: Mørkholm-Zahle 1976, 72 vd.

²⁷⁹ Spntaza yazılı sikkeler için bk.: Fellows 1855, Lev. I, no. 7- 8; BMC Lycia, 20 vd. no. 94-99 Lev. V no. 14-18; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4163-4165; Vismara II, 217 no. 135 vd. Lev. XV.

²⁸⁰ Tethiweibi sikkeleri için bk.: BMC Lycia, 19 vd. no. 89-93 Lev. V no. 8-12; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4161.

²⁸¹ BMC Lycia, 20, 21; Vismara II, 217 vd.

²⁸² BMC Lycia, 23 no. 105 Lev. VI no. 6; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4166; Mørkholm-Zahle 1976, 47 vd. no. 2-8 Lev. I; Vismara II, 211 no. 132 Lev. XV.

III.E. ÖY: Apollon başı AY: Triskeles

Gruptaki sikkelerin ön yüzünde sağa bakan defne çelenkli Apollon başı, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁸³. Triskelesin merkezi çemberi boştur ve kollar arasında diskeles sembol olarak kullanılmıştır. II. Grup içinde yer alan ve “Wekhss” yazılı 8.22-8.71 gr.’lık staterler, İ.Ö. 460-420 yıllarına tarihlenmektedir.

III.F. ÖY: Pan başı AY: Triskeles

IV. Grup içinde yer alan bronz baskıların, ön yüzünde sola bakan Pan başı, arka yüzünde ise triskeles yer alır (Res. 54)²⁸⁴. Merkezi çemberi boş ve merkezi çemberi noktalı triskeleslerin kolları arasında “Perikles” yazılıdır. Sikkelerin tümü alt birimlerde basılmıştır.

IV. Tanrısal Figürler veya Kahramanlar: Gruptaki sikkelerin ön yüzünde Herakles, Genius ve tiaralı ya da pileuslu baş gibi tanrısal figürlerin yanı sıra çıplak savaşçı ve genç erkek başı yer almaktadır. Herakles, grupta yer alan diğer figürlerin aksine birkaç farklı tipte betimlenmiştir. Sikkelerin arka yüzünde genel olarak triskeles, nadiren de tetraskeles ana tip olarak kullanılmıştır. Bu nedenle sikkeler ön yüz tiplerine göre beşe ayrılırlar.

IV.A. ÖY: Herakles AY: Triskeles/Tetraskeles

Heraklesli sikkeler, II. Grup içinde yer alırlar. Herakles’in, aslan mücadelesi ve tripot taşıyan mitolojik betimlemelerinin yanı sıra salt baş olarak da görüldüğü sikkeler ön ve arka yüz tiplerine göre dört tipe ayrılır.

IV.A.1. ÖY: Herakles-aslan mücadelesi AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde aslanla mücadele eden Herakles, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁸⁵. Triskelesin merkezinde düğme ya da kalkan şeklinde bir nokta betimlenmiştir ki bu tipte triskeles Likya sikkelerinde nadiren görülür. Arka yüzünde “We” yazılı sikke 9.65 gr.’lık stater olarak basılmıştır.

IV.A.2. ÖY: Ayakta çıplak Herakles AY: Triskeles

Ön yüzünde çıplak, sağ elinde topuz tutan Herakles, arka yüzünde kare ya da yuvarlak incus içinde noktalı dairesel sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 55). Noktalı dairesel bordürle sınırlandırılmış triskeleslerin merkezi çemberinin nokta ya da düğme şeklinde olduğu ve bazı sikkelerde triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür²⁸⁶. Kare bordürle sınırlandırılmış triskeleslerin merkezi çemberi ise boş ya da küçük bir noktaya sahiptir ve kollar arasında “Kupr”, “Kuprllı”²⁸⁷, “Wekh” ve “Wekhssere”²⁸⁸ yazılıdır. I. Wekhssere’ye atfedilen

²⁸³ Vismara I, 86-90 no. 64-69; Vismara II, 231 no. 163-165 Lev. XVII.

²⁸⁴ Fellows 1855, Lev. VI no. 1-4. 9-10; BMC Lycia, 36. 37 no. 158-164 Lev. IX no. 6; Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4257 vd.; Vismara II, 300 no. 219-223 Lev. XXIII.

²⁸⁵ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4095; Vismara II, 151 no. 83 Lev. X.

²⁸⁶ Aulock Lykien, Lev. 135 no. 4096 vd. Triskeles sembol olarak görülmez; ay., Lev. 293 no. 8470; Vismara II, 144 no. 78-79 Lev. IX, Lev. X.

²⁸⁷ Fellows 1855, Lev. XI no. 1; BMC Lycia, 13, no. 58 Lev. IV no. 1; Mørholm-Zahle 1972, 68 no. 156-158 Lev. V.

²⁸⁸ Fellows 1855, Lev. XV no. 2; BMC Lycia, 26 no. 117 Lev. VII no. 2; Vismara I, 64 vd. no. 29-31.

sikkelerde diskeles sembol olarak kullanılmıştır. 7.48-9.69 gr.'lık staterlerin yanı sıra alt birimler de mevcuttur.

IV.A.3. ÖY: Ayakta, aslan postlu tripot taşıyan Herakles AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde noktali bordür içinde aslan postlu, başını geri çevirmiş, sağ elinde topuz, sol elinde üç ayaklı kazan taşıyan ayakta Herakles, arka yüzünde ise kare incus içinde noktali bordürle sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles yer alır²⁸⁹. Triskelesin kolları arasında, merkezi çemberi boş diskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür. 8.28-8.45 gr.'lık staterlerde "Wekhssere" yazılıdır.

IV.A.4. ÖY: Aslan postlu Herakles başı AY: Tetraskesles

Ön yüzünde aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde noktali kare bordürle sınırlandırılmış tetraskeslesin yer aldığı sikke, 2.50 gr.'dır. Tetraskeslesin kolları arasında "Teththiweibi" yazılıdır²⁹⁰.

IV.B. ÖY: Genius AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde profilden koşan Genius, arka yüzünde kare incus içinde noktali bordürle sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles yer alır²⁹¹. Hafif standartta basılan ve II. Grup içinde yer alan bu sikkelerde, 8.26 gr.'lık staterin yanı sıra alt birimlerde de basılan sikkelerde "Kuprlli" yazılıdır.

IV.C. ÖY: Pileus-Tiaralı baş AY: Triskeles

Ön yüzde noktali dairesel bordür içinde profilden, başında pileus ya da tiara bulunan baş, arka yüzde kare incus içinde merkezi çemberi boş triskeles yer alır²⁹². II. Grup içinde yer alan ve hafif standartta basılan 7.90 gr. ağırlığındaki staterin arka yüzünde "Wekhssere" yazılıdır. Sikke I. Wekhessere'ye atfedilir.

IV.D. ÖY: Çıplak savaşçı AY: Triskeles

Bu seride yer alan sikkelerin ön yüzünde, noktali dairesel bordür içinde profilden, at ve yanında ayakta duran çıplak bir savaşçı, arka yüzünde kare incus içinde noktali bordürle sınırlandırılmış merkezi çemberi boş triskeles yer alır. II. Grup içinde yer alan sikkelerden birinin arka yüzünde "Kup"²⁹³ yazılı iken diğer sikkede yazı yoktur²⁹⁴. Sikkeler alt birimlerde basılmıştır.

²⁸⁹ Fellows 1885, Lev. XV no. 1; BMC Lycia, 26 no. 116 Lev. VII no. 1; Vismara I, 64 vd. no. 26-28.

²⁹⁰ Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4162.

²⁹¹ Mørkholm-Zahle 1972, 66 no. 130-132 Lev. IV; Vismara II, 202 no. 130 Lev. XIV.

²⁹² BMC Lycia, 26 no. 118 Lev. VII no. 3; Vismara I, 91 no. 70.

²⁹³ Kup yazılı sikke için bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 70 no. 192 Lev. V.

²⁹⁴ Vismara II, 146 no. 80 Lev. X.

IV.E. ÖY: Profilden genç erkek başı AY: Triskeles

Ön yüzünde profilden genç erkek başı, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır²⁹⁵. Alt birimde basılmış olan sikke II. Grup içinde yer alır ve arka yüzde “Kupr” yazılıdır.

V. Dynast Başları: Bu grupta yer alan sikkelerin ön yüz tipini dynast başları oluşturur. Kent ya da dynast adı yazılı pek çok sikkede, triskeles ve varyasyonları hem ana tip hemde sembol olarak kullanılır iken ön yüzünde dynast başı bulunan sikkelerde bu motiflerin pek tercih edilmemesi dikkat çekicidir. Olasılıkla bu durum Batı Likya'nın İ.Ö. 425-360 arasında bastığı hafif standarttaki sikkelerin arka yüzlerinde triskelesler yerine dynast başlarını²⁹⁶ veya Attika miğferli Athena başlarını kullanılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Grup içinde yer alan bazı dynastların triskeles ve varyasyonlarını salt sembol olarak kullandığı görülür. Örneğin, “Uteves”²⁹⁷ sikkelerinde triskeles ön yüzde, “Ddenewele” sikkelerinde ise diskeles salt arka yüzde sembol olarak kullanılmıştır (bk. Tab. 3). Ön yüzünde Perikles ve kesin olmasa da Kuprllı başı bulunan sikkeler iki alt gruba ayrılırlar.

V.A. ÖY: Cepheden Perikles başı AY: Triskeles

IV. Grup içinde yer alan sikkenin ön yüzünde 3/4 cepheden Perikles başı, arka yüzünde ise merkezi çemberi boş triskeles yer alır²⁹⁸. 3.01 gr. ağırlığındaki sikkenin arka yüzünde “Perikle” yazılıdır.

V.B. ÖY: Trakya miğferli Kuprllı başı AY: Triskeles

II. Grup içinde yer alan sikkelerin ön yüzünde profilden Trakya miğferli Kuprllı başı, arka yüzünde kare ya da yuvarlak incus içinde triskeles motifi yer alır (Res. 56)²⁹⁹. Merkezi çemberi boş ya da merkezi çemberi nokta şeklinde olan triskelesin kolları arasında “Kuprl” ve “Kuprllı” yazılıdır. Bazı sikkelerin ön yüzünde Kuprllı başının altında, triskelesin sembol olarak kullanıldığı görülür. Ağır standartta basılan 9.46 gr.'lık staterin yanı sıra alt birimler de bulunur.

VI. Diğerleri: Bu grupta yer alan sikkelerin ön yüz tiplerini triskeles, insan gözü ve tanımlanamayan tip üzerindeki triskeles motifi oluşturmaktadır. Söz konusu sikkelerin tümünde arka yüzde ana tip olarak triskeles kullanılmıştır. Bu nedenle sikkeler salt ön yüz tiplerine göre üçe ayrılırlar.

VI.A. ÖY: Triskeles AY: Triskeles

IV. Grup içinde yer alan sikkelerin hem ön hem de arka yüzünde ana tip olarak merkezi çemberi boş triskeles betimlenmiştir ve tümü noktalı dairesel bordür içinde yer almaktadır

²⁹⁵ Mørkholm-Zahle 1972, 70 no. 191 Lev. V.

²⁹⁶ Sikkelerin ön ve arka yüzlerindeki tiaralı başların, Likya Dynastı mı yoksa Pers Satrapı mı olduğu konusunda tartışmalar mevcuttur. bk.: H. A. Cahn, “Dynast oder Satrap?”, SchMüBl 100, 1975, 84 vd.

²⁹⁷ Aulock Lykien 18, Lev. 294 no. 8482; Von Aulock tarafından Uteves, Mørkholm-Neumann tarafından ise wete olarak okunmuştur. bk.: Mørkholm-Neumann 1978, 23 M.206.

²⁹⁸ Vismara II, 295 no. 216 Lev. XXIII.

²⁹⁹ Fellows 1855, Lev. XI no. 7; Aulock Lykien, Lev. 137 no. 4153; Mørkholm-Zahle 1972, 62 no. 31-33 Lev. II.

(Res. 57). Sikkelerin ön yüzünde “Zemu”³⁰⁰ ya da “Vedrei”³⁰¹ arka yüzünde ise “Trbenimi” yazılıdır ve salt alt birimlerde basılmışlardır.

V.B. ÖY: İnsan gözü AY: Triskeles

Sikkelerin ön yüzünde insan gözü, arka yüzünde kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır (Res. 58)³⁰². Merkezi çemberi boş ya da merkezi çemberi noktalı triskelesin kolları arasında “Ku” yazılıdır. II. Grup içinde yer alan sikkeler alt birimlerde basılmıştır.

VI.C. ÖY: Belirsiz tip üzerinde triskeles AY: Triskeles

Bu seride yer alan sikkelerin ön yüzünde tanımlanamayan bir figür, üzerinde de triskeles motifi, arka yüzünde ise kare incus içinde noktalı bordürle sınırlandırılmış triskeles yer alır³⁰³. Merkezi çemberi boş triskelesin kolları arasında “Kup” yazılıdır. Salt alt birimlerde basılmış olan sikkeler II. Grup içinde yer alırlar.

Değerlendirme

Sikkelerde 95 farklı ön yüz tipi tespit edilmiş olup triskelesin 80, tetraskelesin 13, diskelesin ise iki ön yüz tipiyle birlikte kullanıldığı görülmüştür. Buradan da anlaşıldığı gibi sikkelerin arka yüz tipine triskeles hakimdir. Buna rağmen, triskeles ve varyasyonları I. Grup içinde hiç kullanılmamıştır. II. Grup'ta triskeles, arka yüzde hem ana tip hem de sembol, ön yüzde ise salt sembol olarak kullanılmıştır. Söz konusu sikkelerin hiç birinde yazı görülmez. Ancak, aynı grup içinde dynast ve kent isimlerinin yazılı olduğu serilerde triskeles, tetraskeles ve diskelesin ana tip, monoskelesin ise sembol olarak kullanıldığı görülür. Triskeles motifini dynastlardan; “Ekuwemi”, “Jna”, “Ite”, “Inau-uani”, “Thap”, “Thiba”, “Zet”, “Mutlei”, “Tenagura”, “Puna”, “Kuprlli”, “Kubirla”, “Tnnemi”, “I. Wekhessere”, “Khinakha”, kentlerden, Pınara, Ksanthos ve Aperlai, tetraskelesi “Ite”, “Thiba”, “Teththiveibi” ve “Spnntaza”, diskelesi ise “Khinakha” ve “I. Wekhessere” arka yüzde ana tip olarak kullanmıştır. Sembol olarak “Uteves”, “Ekuwemi”, “Thiba”, “Tenagura”, “Kuprlli”, “Kubirla”, “I. Wekhessere”, “Khinakha” ve Pınara sikkelerinin ön yüzlerinde, Kuprlli sikkelerinin ise arka yüzünde görülür. Diskeles motifi sembol olarak “I. Wekhessere” sikkelerin ön, Kuprlli sikkelerinin ise arka yüzünde kullanılmıştır. Likya sikkelerinde nadiren görülen ve salt sembol olarak kullanılan monoskeles, bu grup içindeki “Teththiveibi” sikkelerinin arka yüzünde yer alır (bk. Tab. 3; Res. 40).

Athena grubu olarak da adlandırılan III. Grup'ta, triskeles motifi nadiren ana tip olarak kullanılmıştır. Dynast “Kheriga”ya ait ve ağır standartta basılmış olan sikkelerin ön yüz kalıbı, Kuprlli tarafından da kullanılmıştır (Res. 37. 38)³⁰⁴. “Kheriga Wehnteze” sikkelerinin arka yüzünde tetraskeles ana tip, “Ddenewele”, Ksanthos ve Tlos sikkelerinin arka yüzünde

³⁰⁰ Fellows 1855, Lev. III no. 5 Lev. IV no. 8; Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4222; Vismara II, 283 no. 203 Lev. XXI.

³⁰¹ Aulock Lykien, Lev. 139 no. 4230.

³⁰² Fellows 1855, Lev. XII no. 8; BMC Lycia, 12 no. 56 Lev. III no. 16; Mørkholm-Zahle 1972, 60 no. 7 Lev. I.

³⁰³ Aulock Lykien, Lev. 136 no. 4138; Mørkholm-Zahle 1972, 64 no. 68-69 Lev. III.

³⁰⁴ Mørkholm-Zahle 1976, 61 no. 1 Lev. 1.

diskeles sembol olarak kullanılmıştır. Triskeles motifi III. Grup içinde salt bir sikkede görülmesine karşın (Res. 38), IV. Grup'taki kullanımı oldukça yaygındır. Zira, IV. Grup içinde triskeles motifi ön ve arka yüzde hem ana tip hem de sembol olarak kullanılmıştır. "Perikle Vedevie", "Perikle Phellos" ve "Perikle Zagaba" baskılarının arka yüzünde salt sembol olarak kullanılan triskeles, "Mithrapata" ve "Perikle" sikkelerinin arka yüzünde hem ana tip hem de sembol olarak görülür. Triskelesi ön yüzde sembol olarak kullanan dynastlar "Aruwatijesi", "Mithrapata", "Perikle" ve "Trbbenimi", kentler ise "Zagaba" ve "Vedrei"dir. Triskeles "II. Wekhessere", "Aruwatijesi", "Aruwatijesi Zagaba", "Mithrapata", "Zagaba", "Perikle", "Trbbenimi" ve "Vedrei" sikkelerinin arka yüzünde, "Zemu Trbbenimi" ve "Vedrei Trbbenimi" sikkelerinin ise hem ön hem de arka yüzünde ana tip olarak kullanılmıştır (Res. 57).

Triskeles motifinin II. ve IV. Grup içindeki kullanımı yaygın iken, ilginç bir şekilde III. Grup'ta bir sikke dışında ne ana tip ne de sembol olarak görülür. Söz konusu sikkenin olasılıkla Merkezi Likya'da basıldığı dikkate alındığında, İ.Ö. 425-360 yılları arasında Batı Likya'da hafif standartta basılan sikkelerde triskeles motifinin kullanılmadığı anlaşılmaktadır (bk. Tab. 2. 3)³⁰⁵. II. ve III. Grup'ta salt arka yüzde ana tip olarak kullanılan tetraskese İ.Ö. 460-410 yılları arasında³⁰⁶, II. Grup'ta "Khinakha" ve "I. Wekhessere" sikkelerinin arka yüzünde ana tip olarak kullanılan diskelese ise İ.Ö. 460-420 yılları arasında rastlanılır.

Triskeles ve varyasyonlarının ağırlık standartlarına göre dağılımı aşağıda yapılmış olmasına karşın, bu değerlendirmenin değişken olduğunu da kabul etmemiz gerekecektir. Zira, bugüne değin gruplara göre yapılan ağırlık standartlarının, yeni yayınlanacak olası sikkelerle değişebileceği bir gerçektir. Buna II. Grup içindeki 7.58 gr.'lık "Mutlei" ve 7.90 gr.'lık "I. Wekhessere" sikkeleri örnek gösterilebilir. Ayrıca Mørkholm-Zahle, kendilerinin II. Grubu içinde triskelesin 8.8 gr.'ın altında ve 9.6 gr.'dan daha ağır sikkelerde kullanıldığını, 9.1-9.6 gr. arasındaki ağırlıklarda ise kullanılmadığını belirtirler³⁰⁷. Buna rağmen aynı grup içinde 8.8 gr. altında ve 9.6 gr.'ın üstünde basılan sikkelerde de triskeles kullanılmıştır (bk. I.A.6 ve I.C.1.). Bizim II. Grup içinde yer alan yazılı sikkelerde triskeles ve tetraskes hem ağır hem de hafif standartta basılan sikkelerde kullanılmıştır. Tetraskes "Ite" ve "Thiba" sikkelerinde ağır, "Teththiveibi" ve "Spntaza" sikkelerinde ise hem ağır hem de hafif standarttaki sikkelerde bulunur³⁰⁸. Aynı grupta diskelesi ana tip olarak kullanan "I. Wekhessere" ve "Khinakha" sikkeleri ise hafif ağırlık standartında basılmışlardır³⁰⁹. Triskeles motifi III. Grup (425-360) içinde incelenen Batı Likya hafif standart baskılarında bir örnek dışında hiç görülmez. Aynı grupta tetraskes, ağır standartta basılan ve merkezi çemberinde baykuş bulunan birkaç "Kheriga" sikkesinde temsil edilmektedir³¹⁰. IV. Grup'ta (İ.Ö. 400-360)

³⁰⁵ Triskeles II. ve III. Grup'ta aynı zamanda bulunurken, İ.Ö. 430/420 yılları arasında dikkate değer bir bölünme olmuş ve bu zamandan sonra triskeles, Batı Likya'dan hafif standartta IV. Grup içinde ne arka yüz tipi ne de sembol olarak kullanılmıştır. Mørkholm-Zahle 1972, 82; Mørkholm-Zahle 1976, 61.

³⁰⁶ Tetraskes, bir kaç kent ve dynast tarafından oldukça kısa bir dönemde İ.Ö. 460-430 yılları arasında kullanılmıştır. Buna karşın Kheriga'nın tarihsel alt sınırı İ.Ö. 410 yıllarına kadar inmektedir. Tetraskesin kullanımı için bk.: Mørkholm-Zahle 1976, 61 vd.; Kheriga'nın tarihi için bk.: ay., 59.

³⁰⁷ Mørkholm-Zahle 1972, 82.

³⁰⁸ Ayrıca dynast ismi olmaksızın basılan Patara sikkelerinde de tetraskes motifine rastlanılır. Mørkholm-Zahle 1976, 61; Bu sikkelerin Patara baskısı olmadığına dair bk.: Ş. Özüdoğru, Patara Sikkeleri ve Patara Kazılarında (1989-2001) Ele Geçen Sikkeler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2002) 31 Lev. 1 Res. 6 Çiz. 3.

³⁰⁹ Mørkholm-Zahle 1972, 82.

³¹⁰ age., 61.

ağır standartta basılan sikkelerin sıklıkla arka yüzlerinde nadiren de hem arka hem de ön yüzünde triskeles kullanılmıştır.

Triskeles ve varyasyonlarına bakıldığında, genellikle merkezi çemberden çıkan eğrisel kollara sahip oldukları ve her iki yöne döner şekilde betimlendikleri görülür. Söz konusu örneklerin genelinde merkezi çember boş iken bazılarının merkezi çemberinde küçük bir nokta görülür. Bunların dışında merkezi çemberde rozet (bk. I.A.6, I.D.16, II.C.1), harf (bk. I.D.16; Res. 41) ya da baykuş figürünün (bk. III.D.2; Res. 53) betimlendiği örneklere de rastlanır. Merkezi çemberi nokta ya da düğme şeklinde triskelesler de vardır ki, bunlar Likya sikkelerinde nadiren görülmektedir (bk. IV.A.1, IV.A.2; Res. 55).

Ana tip olarak kullanılan bazı triskeleslerde kolların, ördek ya da kuğu (bk. I.F.1; Res. 26.27), horoz (bk. I.A.6, I.I.1; Res. 25), grifon (bk. I.B.2) ve yılan (bk. I.A.1) gibi hayvan protomlarıyla sonlandığı görülür. Bir örnekte ise triskeles üç farklı hayvan başıyla sonlanmaktadır (bk. I.A.6; Res. 28). Sembol olarak kullanılan triskeles motiflerinin de zoomorfik modelleri mevcuttur (bk. I.I.1). Hayvan başlarıyla sonlanan triskeleslere II. Grup içinde rastlanır ve yoğun olarak da Kuprilli sikkelerinde kullanılmıştır³¹¹. Dikkati çeken bir konu da, zoomorfik modellerin salt triskeleslerde kullanılması ve bu modellerde genellikle boyunları uzun ördek, kuğu, horoz ve yılan gibi hayvanların tercih edilmesidir.

Triskeles ve varyasyonlarının İ.Ö. 425-360 yılları arasında Batı Likya'da görülmemesi ile birlikte "Uwug", "Kherei", "Ddenewele"³¹², "Erbinna" ve "Artumpara" sikkelerinde ise hiç kullanılmamış olması dikkat çekicidir (bk. Tab. 3). Triskelesin yaygınlığına karşın tetraskeles ve diskelesin birkaç kent ve dynast tarafından kullanılması da ilginçtir. Bazı dynastlar tetraskeles ve triskelesi, bazıları da triskeles ve diskelesi ana tip olarak kullanırken, salt tetraskelesi ana tip olarak kullanan dynastlar da mevcuttur. Diğer önemli bir nokta, diskelesin sadece Batı Likya baskılarında görülmesidir (bk. Tab. 2.3).

Likya sikkelerinin arka yüzlerine egemen tip olan ve Likya'ya özgü formu ve kullanım şekliyle dikkati çeken bu motif salt merkezden çıkan üç eğrisel kola sahip olması nedeniyle, triskeles olarak adlandırılmıştır. Genel bir terimin kullanılmış olması, motifin sembolik anlamı konusunda ortaya atılan görüşleri Likya triskelesi, Kelt sembolü ve insan bacaklı veya üç eğrisel kolun kesişmesinden oluşan triskelesler olarak ayrı ayrı ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Öncelikle, merkezi bir çemberden çıkan veya birbirini kesen üç spiral kolun kombinasyonundan oluşan ve yaşamın evrelerini gösteren Kelt sembolünün - dinsel bir anlam içerdiği düşünülen motifin - farklı tipleri olmasına karşın, tanrıçanın bakirelik, analık ve yaşlılık dönemlerini temsil ettiği savlanmaktadır³¹³. İnsan bacaklı triskeleslerin, svastika ile olan ilişkisi nedeniyle, genel olarak güneşi ve güneşin günlük hareketlerini temsil ettiği kabul edilir. Antik yazarlardan Empedokles'in³¹⁴ aktarılarından da yola çıkılarak bu görüş desteklenir³¹⁵. Buna karşın, ilk kez Atina sikkelerinin ön yüzlerinde görülen insan

³¹¹ Hayvan protomu ile sonlanan triskelesler için bk.: Mörholm-Zahle 1972, 79 vd.

³¹² Ddenewele'nin bir sikkesinde diskeles sembol olarak kullanılmıştır. bk.: Tablo.2.

³¹³ http://www.haymancelticjewelry.com/med_triskele_with_beard_earring.htm

³¹⁴ "ἔνθ' οὐτ' ἠελίοιο διείδεται ὠκέα γυῖα οὐδὲ μὲνοῦδ' αἴης λάσιον μὲν οὐδὲ θάλασσα = Burada ne güneşin hızlı, ne toprağın, ne de ayın kılı kolu bacağı, ne de deniz bilindir." Yunanca metnin çevirisini yapan B. Takmer'e teşekkür ederim. Empedokles, Frag. 27, 15: H. Diels - W. Kranz (ed.), Die Fragmente der Vorsokratiker⁶ I (1951).

³¹⁵ Baldwin 1977, 68.

bacaklı triskelesler, sikkeleri bastıran aristokrat ailelerin veya hanedanların arması olarak yorumlanır. Gerekçesi ise, aynı betimlemelerin aristokrat ailelerin kalkanları üzerinde olmasıdır³¹⁶. Diğer taraftan, Sicilya sikkeleri üzerinde görülen insan bacaklı triskeleslerin, Sicilya Adası'nı sembolize ettiği düşünülmektedir³¹⁷. İspanya'da bir Kartaca stelinde, boğa üzerinde, merkezinde insan başı bulunan ve koşar durumdaki bacaklardan oluşan triskelesin de, güneşi temsil ettiği ve olasılıkla da stelin "güneş tanrısına adandığı" ifade edilir³¹⁸. Benzer bir açıklama Porada tarafından da yapılarak, Mithras'ın atributları arasında triskeles de sayılmaktadır³¹⁹. Likya triskelesi ile büyük bir benzerlik gösteren ve hatta bazı sikkelerde sembol olarak kullanıldığını gördüğümüz triskelesler de vardır. Akhamenid Dönemi'ne tarihlenen piramidal mühürler üzerinde tespit edilen bu tip triskeles ve diğer işaretleri Boardman, haklı olarak "kişiye özel armalar" olarak yorumlamıştır³²⁰. Umar, Kanytelis kentindeki Hellenistik Dönem'e tarihlenen Kule benzeri bir yapı üzerinde, kabartma olarak işlenmiş üç eğrisel koldan oluşan triskelesi, triskelesli taşın altındaki yazıtın içeriğinden yola çıkarak, Uzuncaburç merkez olmak üzere bu yörede egemenlik süren Teukros Oğulları adlı kam-kralcıklar soyunun bir simgesi olduğunu, aynı zamanda soyut olarak güç ve egemenliği simgelediğini belirtir³²¹. Görüldüğü gibi insan bacaklı veya üç eğrisel koldan oluşan triskeleslerin, farklı bölgelerdeki biçimsel benzerliklerine karşın, sembolik anlamlarının değişken olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, aynı ya da farklı dönemlerde, oldukça geniş bir coğrafyada kullanılmış olan bu motifi, özellikle "güneş" gibi ortak bir anlam ile açıklamak mümkün değildir. Dolayısıyla söz konusu triskeleslerin, farklı kültürlerdeki sembolik anlamlarını, hem kullanıldığı obje hem de bulunduğu bölge şartları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.

Bu bağlamda, Likya'nın sembolü olarak kabul edilen triskeles ve varyasyonlarının sembolik anlamı, bölgenin dinsel, kültürel, siyasal ve politik yapısı göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmalıdır. Likya triskelesini Müller³²², Treuber³²³, Baldwin³²⁴ ve Roes³²⁵ "güneşin sembolü", Six³²⁶ ise "birbirine dolanan üç yılanın temsili" olarak görür. Diğer taraftan, güneşi temsil eden dinsel kökenli bu motifin, ışık soylu Apollon'la "Apollon Lykegenes" ilgili bir sembol olduğu savlanır³²⁷. Buna ek olarak Babelon, sikkeler üzerinde sıklıkla kullanılan yaban domuzu ve triskelesin, "tanrı Apollon'la ilgili milli bir sembol" olarak kullanılmış olabileceğini belirtirken³²⁸, "birlik sembolü" olma olasılığını da dikkate

316 Tekin, y.dn. 10, 62 vd.

317 C. Seltman, *Greek Coins* (1933) 190; Baldwin 1977, 68. 70.

318 y.dn. 315, 82 vd.

319 E. Porada, *Alt Iran* (1962) 225.

320 Boardman 1970, 22.

321 Adı geçen yazıtın içeriği şöyledir; "bu yapıyı Tarkuaris Oğulları'ndan baş kam/kral Teukros, Olbalı Zeus için yaptırdı" bk.: B. Umar, *Kilikia. Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi* (2000) 99 vd. Res. 77.

322 L. Müller'in görüşü için bk.: Head 1911, 688; Baldwin 1977, 78.

323 Treuber'in görüşü için bk.: Vismara II, 129.

324 Baldwin 1977, 68, 78, 80 vdd.

325 İran orijinli hayvanlı anaforlar güneşi temsil ediyordu. Roes 1936/7, 92 vd.

326 Six 1886, 109 vd.; Mørkholm-Zahle 1972, 81.

327 Perrot-Chipiez, y.dn. 2, 391; Babelon 1907, 509 vd.; Head 1911, 689.

328 Babelon 1907, 509 vd.

alarak, bu konuda yapılan diğer açıklamaları da sıralar³²⁹. Likya sikkelerinde triskelesin genellikle hayvan figürleri ile birlikte kullanıldığı, zoomorfik modellerde ise kolların horoz, ördek ve kuğu başlarıyla sonlandığı görülür. Bu tip kullanımlardan yola çıkarak Roes, özellikle hayvanlarla bütünleşen triskeles ya da anafor motiflerinin İran'da güneşi temsil ettiğini, anaforda güneşle özdeş hayvanların tercih edildiğini belirtir³³⁰.

Mørkholm ve Zahle, çok sayıda hayvanla birlikte kullanılan triskelesin, kesinlikle güneş ve Apollon ile ilişkisi kurulabileceğini hatta hayvanların da güneşe adanmış olabileceklerinin kabul edilebilme olasılığını vurgularlar. Yine de, dini kaynaklı bu motifin antik sanatın repartuarında bulunduğunu ve oldukça geniş dekoratif çeşitliliğin karşısında, dinsel olmayan başka açıklamaların daha akla yatkın olduğunu belirtirler³³¹. Triskelesin kullanım şeklinin, Grek birlik sikkelerine benzemesi, bu sembolün "Birlik Damgası" olarak yorumlanmasına da neden olmuştur³³². Treuber, güneş kökenli bir sembol olan triskelesin, "Likya'nın tek bir birlik altında birleşmesinin sembolize edildiğini" söyler³³³. Kraay, "güneşin simgesi olan bu sembolün Likya sikkelerinde politik bir simge olarak kullanıldığını, belki de Hellenistik Dönem'deki birlik temellerinin, erken dönemlerdeki federal organizasyonun varlığına ilişkin bir gösterge olabileceğine" işaret eder³³⁴. Triskeles dışında çeşitli dynast sikkeleri üzerinde belirli işaret ya da sembollerin kullanılmış olması, bir federasyonun varlığını düşündüren soyağaçsal ya da politik bağlara işaret ettiği; farklı iki ağırlık standartının bulunması ve bazı dynastların sadece hafif ya da ağır, bazılarının ise her iki standartı kullanmış olmaları, dynastlar arasındaki bir hiyerarşiyi ya da tek bir dynast yönetimindeki federasyonun varlığını gösterdiği de düşünülmüştür³³⁵. Vismara, triskelesin ne zaman ve hangi sebeplerden dolayı Likya sikkelerinde kullanılmaya başlandığının kesin olarak bilinmediğini ancak, sikkelerde bu denli yaygın bir kullanıma sahip olmasının, belli bir kent veya bir darphaneden ya da bir hanedandan kaynaklanmış olabileceğini düşünür³³⁶.

Triskelesin, sembolik anlamının kesin olarak saptanmasının şimdilik mümkün olamayacağına belirtilmesine karşın³³⁷, genel olarak siyasal ve politik bir anlam içerdiği yönündeki görüşler ağır basmaktadır. Bryce'a göre, farklı bölgelerdeki dynastik baskılarda görülen belli motiflerin tekrarlanması politik birlik düşüncesini güçlendirir ve hepsinin ötesinde triskeles, Dynastik Dönem'in başlangıcında, bölgenin Pers egemenliği altında politik ve ekonomik iç içe geçmişliğinin bir sembolü olarak benimsenmiş olmalıdır³³⁸. Bu bağlamda,

³²⁹ Likya ile Troas arasındaki benzerlikler ve Likya'nın Troya'dan aldığı Zeus üçlemesinin triskelesle ilişkisi gibidir. *age.*, 511 vd.

³³⁰ Roes 1936/7, 92; Hayvanlar güneşe adanmış olabilir. Mørkholm-Zahle 1972, 80.

³³¹ Mørkholm-Zahle 1972, 80 vd.

³³² Mørkholm-Zahle 1972, 82. 113; Jameson 1973, 279.

³³³ Treuber'in görüşleri için bk.: Vismara II, 129.

³³⁴ Kraay 1966, 361; C. M. Kraay, *Archaic and Classical Greek Coins* (1976) 269 vd.

³³⁵ Mørkholm-Zahle 1972, 112; Mørkholm-Zahle 1976, 61-70; Childs 1981, 58 vd.

³³⁶ Vismara II, 128.

³³⁷ Mørkholm-Zahle, triskelesin anlamı ile ilgili yaptıkları detaylı bir çalışmada, sembolün svastikadan türetilmiş olduğunu saptamasına karşın, sembolün değerinin anlaşılmasını oldukça güç olduğu sonucuna varmıştır. Mørkholm-Zahle 1972, 79-82; Vismara II, 129.

³³⁸ Bryce 1983, 42.

farklı ağırlık standartlarında basılan sikkelerde görülen bazı sembol ve motiflerin, belirli dönem ve bölgelerde belirli dynast ve kentler tarafından kullanılmış olması da dikkat çekicidir. Nitekim Mørkholm ve Zahle, tetraskesin salt İ.Ö. 460-430 yıllarında kısa bir dönemde, bir kaç dynast ve kent tarafından kullanılmış olmasını da, açıklanamayan politik bir gerçek olarak yorumlarlar³³⁹.

Triskeles ve varyasyonlarının sembolik anlamına ilişkin yapılan açıklamalar, dinsel veya siyasi, idari ve politik bir anlam çerçevesinde odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu sembolün içeriğine ilişkin yapılan ön görülerin oldukça fazla ve farklı oluşu, yeniden değerlendirme ve sorgulama gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Öncelikle, triskelesin güneş ve Apollon'la kurulan ilişkisinin kabul edilebilmesi tam olarak mümkün gözükmemektedir. Triskelesin genel anlamda güneşi sembolize ettiği kabul edilebilir olmasına karşın, Apollon ile ilişkilendirilmemelidir. Çünkü, Likya'nın bu ulusal tanrısı şayet triskeles motifi ile algılanmış olsaydı, Hellenistik Birlik ve III. Gordianus döneminde basılan sikkelerde en azından sembol olarak da kullanılmış olmalıydı. Söz konusu sikkelerde bu milli tanrı gerek figürel gerekse de atributlarıyla betimlenmiş olmasına karşın, triskeles hiç kullanılmamıştır. Diğer taraftan, Atina'nın ön yüzünde Attika miğferli Athena başı, arka yüzünde onun atributu olan baykuş figürlü sikkeleri, İ.Ö. 6. yy.'ın son çeyreğinden Hellenistik Dönem'in sonlarına dek kesintisizce betimlendiğini³⁴⁰ dikkate aldığımızda, nasıl ki Atinalılar için kutsal olan baykuş uzun bir süre vazgeçilmeden kullanıldıysa, aynı durum Likya'da Apollon'un simgesi varsayılan triskeles için de söz konusu olmalıydı. Ayrıca, eğer triskeles Apollon ile ilişkilise, onun varyasyonlarından olan ve özellikle de merkezi çemberinde Athena'nın baykuşu bulunan tetraskes, acaba neyi simgeliyordu?

Araksa kentinden ele geçen ve İ.Ö. 2. yy.'ın başlarına tarihlenen bir yazıtta, Likya Birliği'nin Orthagoras'ı Kibyra'ya elçi olarak gönderdiği belirtilmiştir³⁴¹. İ.Ö. 188/187 yıllarına tarihlenen diğer bir yazıtta ise Likya Birliği Ptolemaios'un memurlarından birini onurlandırmıştır³⁴². Böylece, genel kanı olarak Likya'nın Rhodos hakimiyetinden kurtulduğu İ.Ö. 168/67 yıllarında kurulduğu düşünülen Likya Birliği'nin, Araksa yazıtına bağlı olarak en azından 2. yy.'ın başlarından itibaren var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu kuruluşun, sikke basımında yansımaları İ.Ö. 168/167 yıllarında gerçekleşmiştir³⁴³. Hellenistik Dönem'deki varlığı kesin olarak bilinen "Likya Birliği", bazı araştırmacılara Dynastik Dönem'de de benzer bir yapılanmanın olabileceğini düşündürmüştür. Kanıt olarak özellikle dynastik sikke basımlarında görülen benzerlikler gösterilerek, triskelesin kentlerin birlik tarzı için bir işaret olabileceği, eğer öyleyse dynastların birlik kurumunu sürdürmesinde ve dış politikanın takibinde önemli bir rol oynadığı düşünülmüştür³⁴⁴. Ayrıca Herodotos'un, Pers kralı Kserkses'in Yunanistan seferine katılan dört Karyalı lideri sayarken, Likya donanmasının tek bir liderinden -Kubernis Kossika- söz etmesi, Likya'da belli bir yönetici altındaki birliğin

³³⁹ Mørkholm-Zahle 1976, 62.

³⁴⁰ Atina sikkeleri için bk.: Kraay 1966, Lev. 116-120.

³⁴¹ Araksa'da bulunan yazıt için bk.: J. A. O. Larsen, "The Araxa Inscription and the Lycian Confederacy", CIPhil 51, 1956, 151 vd.

³⁴² R. Behrwald, Der Lykische Bund (2000) 90 dn. 295.

³⁴³ Birlik dönemindeki ilk sikke basımlarının tarihi için bk.: Troxell 1982, 10 vd.

³⁴⁴ Jameson 1973, 279 vd.

varlığını veya dynastlar arasındaki hiyerarşiyi gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır³⁴⁵. Bryce, Pers öncesi Likya'da politik bir birlikteliğin söz konusu olmayacağını³⁴⁶ ifade ederken Likya'nın ilk satraplığa dahil edildiği İ.Ö. 516/515 gibi erken bir dönemde, ulusal bir düzenin varlığından kuşku duymaz³⁴⁷. Jones ise Likya'nın Lidya egemenliği altına girme-mesini, Likya'nın güçlü bir ulusal ruha sahip olması ile açıklar³⁴⁸. Sonuçta, Persler'in gelişinden önce Likya'daki politik organizasyon hakkındaki yorumlar açıklığa kavuşturulmuş değildir. Aynı durum İ.Ö. 5. ve 4. yy.'lar için de geçerli olmasına karşın Ksanthos Yazıtlı Dikmesi ve numizmatik veriler ışığında, politik sürekliliği Persler'e dayanan Ksanthos dynastlarının bu dönemlerde Likya'nın büyük bir kısmını etkileri altına aldıklarını söyleyebiliriz³⁴⁹.

Mørkholm ve Zahle'nin de sikkelerden tespit ettiği gibi iki farklı ağırlık standartının kullanılmış olması Likya'nın iki bölgeye ayrılmış olabileceğini göstermektedir³⁵⁰. Olasılıkla da Doğu Likya, politik olarak merkezi Ksanthos dynastlığına yani Batı Likya'ya bağlı olmaydı³⁵¹. Bu duruma ilişkin olarak, Likya'nın Attika-Delos Deniz Birliği'ne dahil olmasının ardından, Atina'nın Vergi Listeleri'nde geçen "synteleis" ifadesi nedeniyle, Likya'nın dahili bölünmüşlüğüne işaret ettiği düşünülmektedir³⁵².

Likya'nın Pers egemenliği altındaki yönetim şeklinin Pers otoritesi tarafından şekillendirildiği kesindir. Ancak, merkezi Sard satraplığına bağlı olan Likya'nın yönetim şeklinin, federasyon mu yoksa konfederasyon mu olduğu kesin değildir³⁵³. Bilinen, Likya'nın doğu ve batı olarak iki ayrı bölgeye ayrıldığı ve de bölge yönetiminde Pers bağlaştığı yerel yöneticilerin olduğudur. Bu bağlamda triskeles motifinin sembolik olarak Birlik, Federasyon veya Konfederasyon'u temsil ettiğini kanıtlayabilmek, şimdilik mümkün görünmemektedir. Zira, triskelesin Batı Likya'da İ.Ö. 425-360 yıllarında hiç kullanılmamış olması en azından "Birlik" ya da "Federasyon" işareti olabileceği yönündeki açıklamalara daha temkinli yaklaşılmasına neden olmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, triskeles ve varyasyonlarının, Likya'nın salt Pers egemenliği altında bulunduğu dönemlerde bastığı sikkelerde kullanılmış olmasıdır. Diğer bir husus ise, sikkeler dışında bu motifin hiç bir yerde görülmemesidir³⁵⁴. Yukarıda da değinildiği gibi triskeles motifinin, ne Hellenistik Dönem ne de Roma İmparatorluk Dönemi Likya sikkelerinde hiç kullanılmamasına karşın, salt Akhamenid Dönemi Likya sikkelerinde kullanılması, bu motifin Persler ve idari bir organizasyonla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Olasılıkla da Likya dynastları ile Merkezi Pers yönetimi arasındaki politik ve siyasal birlikteliğin bir sembolü olarak kullanılmış görünmektedir.

³⁴⁵ Childs 1981, 58 vd.

³⁴⁶ Bryce 1983, 32.

³⁴⁷ age., 40 vd.

³⁴⁸ A. H. Jones'un görüşleri için bk.: age., 40 vd.

³⁴⁹ Bryce 1983, 34.

³⁵⁰ Mørkholm 1964, 65 vd.; Mørkholm-Zahle 1976, 56 vd.; Childs 1981, 57 vd.

³⁵¹ Childs 1981, 59.

³⁵² age., 57 vd.

³⁵³ Bu konudaki tartışmalar için bk.: Mørkholm-Zahle 1972, 113; A. G. Keen, *Dynastic Lycia* (1998) 43 vd.

³⁵⁴ Triskeles motifinin özellikle kaya mezarları ve kabartmalarda boya ile verilmesi bir olasılıktır. Buna rağmen, kabartma olarak hiç betimlenmemiş olması da bu motifin "ölü kültüyle" bir ilişkisi olmadığını düşündürmektedir.

Zira, Ksanthos'un İ.Ö. 6. yy.'ın ikinci yarısında Harpagos'a karşı giriştiği ilk özgürlük mücadelesinden, satrap ayaklanmasına dek, Likya dynastları ile merkezi Pers otoritesi arasında sorunsuz bir dönemin yaşandığı görülür. Bu süreçte Likya, İyonya İhtilali'ne katılmadığı gibi Kserkses'in İ.Ö. 480 yılındaki Yunanistan seferine 50 gemi ile yardım etmiştir. Ayrıca, İ.Ö. 470/60 yıllarında Attikalı komutan Kimon'a ve İ.Ö. 430/29 yıllarında ise Likya'ya cezalandırma seferine çıkan Melasandros'a karşı direnmiştir. Dahası Likyalılar, Atina'ya karşı yürütülen Dekeleia Savaşı'na da katılmışlardır³⁵⁵. Sonuçta, Likyalılar Pers egemenliği altında iken askeri seferlere bizzat katılarak iyi bir müttefik olduklarını göstermişlerdir. Bu durum, politik süreklilikleri Persler'e bağlı olan dynastların, kendi otoritelerini sürdürebilmeleri için uyguladıkları politikanın doğal bir sonucudur. Dynastlarının izlediği bu politika, Likya'nın Pers egemenliği altında sikke darp etme hakkına sahip olmasına, Ksanthos başta olmak üzere pek çok kentin mimari ve sanatsal açıdan gelişmesine ve de dynastların kendi otonomilerini korumalarını sağlamıştır. Pers ve Likya yönetimi arasında gelişen bu siyasi ve politik birliktelik, sikkelerde triskeles motifiyle sembolize edilmiş görünmektedir. Bu durum sikkelerde ilk kez Kuprllı dönemi ile başlamış gibidir. Zira, Kserkses'in Yunanistan seferine destek verdiğini bildiğimiz Likyalı komutanı "Kubernis Kossika/Kheziga oğlu Kuprllı"nin³⁵⁶ ismi yazılı bir sikkesiyle, yazı olmaksızın darp edilen bir başka triskelesli sikkeden anlaşılmaktadır. Bunlardan von Aulock kataloğunda yer alan 4092 no'lu sikkenin ön yüzünde çift yunus, üstte ve altta triskeles ile birlikte 4 no'lu çizgisel işaret, arka yüzde ise merkezi çemberi noktalı triskeles betimlenmiştir³⁵⁷. Diğer sikke ise olasılıkla merkezi Likya'da basılmış olup 4092 no'lu sikke ile aynı ön yüz tipine sahip olmasına karşın arka yüzünde triskelesin kolları arasında "Kup" yazılıdır³⁵⁸. Söz konusu sikkelerin ön yüzlerindeki yunuslar ve sembol olarak kullanılan iki triskelesle birlikte, sağ üstte noktalı bordürle bütünleşen 4 no'lu çizgisel işaretin benzerliği, sikkelerin ön yüz kalıplarının aynı olduğunu ya da aynı kalıp ustası tarafından işlenmiş olabileceğini düşündürmektedir (Res. 31. 32). Bu olasılık, genel olarak II. Grup içinde gösterilen triskelesli sikkelerin, başlangıç tarihlerinin İ.Ö. 500 yıllarından daha geç bir tarihe çekilmesine olanak sağlamaktadır. Böylece, Kuprllı ya da çağdaşı dynastların bastırdıkları yazısız sikkelerin, Kserkses'in Yunanistan seferinden önce, isimleri yazılı sikkelerin ise sefer sonrası basılmış olabileceklere ihtimali de gündeme gelmektedir. Zira Keen, aynı isimde iki Kuprllı olduğunu ve genç Kuprllı'nın dynastlığından önce basılan sikkelerde yazı olmadığını belirterek, yazılı sikkelerin kesinlikle İ.Ö. 475'ten sonra basıldığı görüşündedir³⁵⁹. Buna karşın Mørkholm ve Zahle 485-440 yıllarında hüküm süren Kuprllı'nın aynı kişi olduğunu belirtirler³⁶⁰. Aynı ön yüz kalıbına sahip bu iki sikke ile aynı ön yüz figürlerine sahip bir grup sikke (bk. I.C.1), triskelesli sikkelerin Kuprllı dönemi ile başlamış olabileceğini göstermektedir. Başlangıçta Bryce'in da belirttiği gibi Likya-Pers birlikteliğinin bir sembolü gibi

355 Childs 1981, 55 vd.; Bryce 1983, 31 vd.

356 Kserkses'in İ.Ö. 481/479 daki Yunanistan seferine katılan Likyalı liderin İ.Ö. 500 yıllarına tarihlenen ve üzerinde KYB yazılı sikkelerin sahibi Kybernis/Kuprllı olduğu ve İ.Ö. 475 yıllarından sonra sikke basmaya başlayan Kuprllı'nın önceli olduğu hakkında bk.: A. G. Keen, "The Dynastic Tombs of Xanthos-Who was Buried Where?", *AnatSt* 42, 1992, 56 vd.

357 Aulock *Lykien*, Lev. 135 no. 4092.

358 Sikke için bk. Kolb 2001, 411 no. 21.

359 Keen, y.dn. 356, 56 vd.

360 Mørkholm-Zahle 1972, 75-77. 111; Mørkholm-Zahle 1976, 59.

gözükten triskeles³⁶¹, Kuprllı döneminde aynı zamanda Likya merkezi otoritesinin bir arması olarak kullanılmış görünmektedir. Zira, yukarıda belirtildiği gibi merkezi otoritenin Ksanthos dynastlarının elinde olduğu gerçeği, II. Grup'ta basılan triskelesli sikkelerle de örtüşmektedir.

Başlangıçta Likya-Pers birlikteliği ile Kuprllı döneminde merkezi otoritenin de bir sembolü gibi görünen triskelesin, neden İ.Ö. 425-360 yılları arasında Batı Likya baskılarında hiç kullanılmadığını ve de satrap ayaklanmasına katılan Perikle sikkelerinde de kullanılmış olduğunu kesin olarak açıklayabilmemiz şimdilik mümkün görünmemektedir. Ancak, Batı Likya'da bu dönemde basılan sikkelerin arka yüzlerinde tiaralı dynast başları ile Atina etkisindeki figürlerin³⁶² tercih edilmesini bir etken olarak görebiliriz. Buna karşın, triskelesin ana tip olmasa da, en azından sembol olarak da kullanılmış olması beklenmeliydi. Likya-Pers birlikteliğinin triskelese bağlı olarak Batı Likya'da bu dönem içinde bozulmuş olduğu da savlanamaz. Nitekim, birlikten ayrılan Likya tekrar Pers otoritesinin altına girmiştir. Ayrıca, tiaralı dynast başlarının bu dönem içerisinde basılmış olması, birlikteliğin devamlılığını göstermektedir. Mørkholm ve Zahle, İ.Ö. 430 yıllarından sonra popüler olan ve Attika ağırlık standartında basılan sikkelerdeki Athena başlarının kültürel ve ekonomik etkiyle birlikte Atina'nın prestijini yansıttığını, diğer yüzdeki tiaralı dynast portrelerinin başka bir dünyaya, yani politik güç dünyasına ait olduğunu belirtirler³⁶³. Triskelesin IV. Grup'ta ağır standartta basılan sikkelerde yoğun olarak kullanılmaya başladığı tarih, İ.Ö. 4. yy.'da Batı Likya'da merkezi Ksanthos dynastlığının eski önemini kaybetmeye başladığı bir döneme denk gelmektedir. Zira Batı Likya'da Erbinna ile birlikte politik ağırlık merkezi Telmessos'a kaymıştır³⁶⁴. Bu dönemde dynastlar arasında yaşanan karmaşa, olasılıkla merkezi otoriteden ayrılma ya da ortadan kaldırma girişimlerini temsil ediyordu ve Erbinna askeri güçle denetimi yeniden sağlamakta başarılı olmuştu. Batı Likya'da dynastlar arasında bir karmaşa yaşanırken, Doğu Likya'da Perikle bu durumdan yararlanarak Phaselis'i işgal etmiş Persli Artumpara'yı da yenerek sınırlarını Telmessos'a kadar genişletmiştir³⁶⁵.

Sonuç

Von Aulock kataloğunda II. Grup içinde yer alan 4092 no'lu sikke ile Merkezi Likya baskısı olması muhtemel "Kup" yazılı bir sikkenin ön yüz kalıplarının aynı ya da aynı kalıp ustası tarafından işlenmiş olma olasılığı, Likya sikkelerindeki merkezi çemberli triskelesin II. Grup'ta Kuprllı dönemi (İ.Ö. 485) ile kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Bu durum, arka yüzünde yazısız ama triskeles bulunan sikkelerin İ.Ö. 500 yıllarından daha geç bir tarihte başlatılmasına ve de benzer ön yüz tipleri nedeniyle pek çok sikkenin Kuprllı veya çağdaşı dynastların baskısı olabileceklerini düşündürmektedir. Bu nedenlerle triskelesli

³⁶¹ Bryce 1983, 42.

³⁶² Likya'nın, Attika-Delos Deniz Birliği'nden ayrıldıktan sonra bastığı sikkelerde Atina etkisi görülür. Athena Grubu olarak da isimlendirilen IV. grupta basılan "hafif ağırlık" standardı da bu etkiyi göstermektedir. bk.: Mørkholm-Zahle 1976, 55. 58 vd.

³⁶³ age., 76.

³⁶⁴ Bryce 1983, 37.

³⁶⁵ T. R. Bryce, *The Lycians. A study of Lycian History and Civilisation to the Conquest of Alexander the Great.* I-II (1986) 110 vd.

serilerin Kuprllı'nın en erken tarihi olan İ.Ö. 485 yıllarında basılmaya başladığını söyleyebiliriz. Ayrıca, yazısız ama triskeles motifi bulunan serilerin Kuprllı'nın Kserkses'in Yunanistan seferine katılmasından önce, yazılı sikkelerinin ise sefer sonrasında basılmış olmaları da muhtemel görünmektedir.

Likya dışında İ.Ö. 6. yy.'ın sonlarına tarihlenen üç eğrisel kolun birleşmesinden oluşan triskeles motiflerine sikkelerde, Lidya'da ele geçen piramidal mühürler ve Frigya bölgesinde ki Düver kabartmasında rastlanır. Aynı durum merkezi çemberli diskeles ve tetraskeles içinde geçerlidir ve bunların bölge dışında bilinen örnekleri oluşturması önemlidir. Zira diskelese Akhamenid mühürlerinde, tetraskese ise sikkeler üzerinde rastlanmaktadır. Bölgenin tek egemen gücü olan Persler'in, bu motifleri kullanmış olmaları, triskeles ve varyasyonlarının Likya'da ortaya çıkışında aracı bir rol oynadıklarını düşündürmektedir. Diğer taraftan, Doğu kökenli hayvanlı anafolar ile Anadolu'daki Bronz Çağı örneklerinin, zoomorfik Likya triskeleslerinin prototiplerini oluşturduğu bir gerçektir. Bu bağlamda, Likya'nın zoomorfik triskeleslerine tipolojik açıdan bakıldığında, Anadolu etkisinin daha baskın olduğu görülmektedir. Zira, İran'da ya da Yunan kültürünün egemen olduğu bölgelerde görülen hayvanlı anafolarda merkezi çember yoktur. Ayrıca bu örneklerde, anafor ya da triskeles motifini oluşturan hayvan protomları, ayak ve kanatlarıyla birlikte betimlenmiştir. Buna karşın Anadolu Bronz Çağ anafoları ile Likya'nın zoomorfik triskeleslerinde, merkezden çıkan eğrisel kolların salt baş olarak betimlenmiş hayvan protomlarıyla sonlandığı görülmektedir. Bu durum, Likya triskeleslerinde horoz, kuğu, ördek ve yılan gibi hayvanların tercih edilmesinden de kaynaklanmaktadır.

Özellikle Kuprllı sikkelerindeki ördek başlarıyla sonlanan triskelesler, Bronz Çağı Anadolu örneklerini model almalarına karşın stilistik olarak Grek etkisini de göstermektedirler. Herşeye rağmen Likyalı, triskeles ve varyasyonlarını merkezi çemberli betimleyerek kendine özgü formuyla, Dynastik Dönem'in sonlarına dek kullanmıştır. Ayrıca, tıpkı Bronz Çağı Anadolu mühürlerinde olduğu gibi, merkezi çemberli triskelesin kollarını, hayvan protomlarıyla sonlandırarak, kendine özgü formuyla Anadolu geleneğini devam ettirmiştir.

Svastika ya da anafor motifleriyle ilişkisi nedeniyle "güneşin sembolü" olarak yorumlanan triskelesin, bölgesel anlamlarının farklı olduğu görülmüştür. Likya sikkelerindeki triskeles motifinin, bölgenin salt Pers egemenliği altında bulunduğu dönem içerisinde sadece sikkelerde kullanılmış olması siyasi, politik veya ekonomik bir anlam ifade ettiğini düşündürmektedir. Pers otoritesi altında Likya yönetimi tarafından sergilenen politika, siyasal ve ekonomik alanda olumlu yansımaları neden olmuştur. Bu dönemde Likya, sikke basma hakkına sahip olmasının yanı sıra kentler mimari ve sanatsal açıdan hızla gelişmişlerdir. Yerel yöneticiler kendilerini hem Harpagos soylu göstererek hem de Persler'in askeri seferlerine katılarak otonomlarını korumuşlardır. Egemenliklerinin sürekliliği Persler'e bağlı olan Ksanthos dynastlarının, bu motifi başlangıçta Pers-Likya birlikteliğinin bir sembolü olarak kullanmış olmaları muhtemeldir. Aynı zamanda triskeles, II. Grup sikkelerinden de anlaşılacağı gibi "merkezi otoritenin bir sembolü" olarak da görünmektedir. Zira II. Grup sikkelerinin basıldığı dönemlerde merkezi otorite Ksanthos dynastlarının elindeydi ve özellikle Kuprllı hem Doğu hem de Batı Likya'da sikke darp ettirmişti. III. Grup Batı Likya baskılarında hiç görülmeysiine karşın IV. Grup Doğu Likya baskılarında hem sembol hem de ana tip olarak kullanılmış olması, triskelesin merkezi otoriteyle ilgili sembolik anlamında, göreceli olarak bir değişikliğe uğramış olabileceğini düşündürmektedir. Batı Likya'da

Attika etkisindeki hafif ağırlık standartında basılan III. Grup sikkelerinde hiç kullanılmamasını, hem Attika etkisindeki figürlerin hem de tiaralı dynast başlarının ana tip olarak tercih edilmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak, buna rağmen bu durum, triskelesin aynı grupta sembol olarak kullanılmamış olmasını açıklamaya yeterli değildir. Triskelesin Doğu Likya'da IV. Grup sikkelerinde ki yaygın kullanımını ise İ.Ö. 4. yy.'ın başlarında siyasi ve politik yapıdaki bir değişikliğe ve olasılıkla da merkezi otoritenin başlangıçta Ksanthos'tan Telmessos'a sonra da göreceli olarak Doğu Likya'ya geçmesiyle ilişkilendirebiliriz. Ayrıca, ön görüldüğü gibi Doğu Likya Attika Delos Deniz Birliği'ne doğrudan ödemede bulunmamış³⁶⁶ ya da hiç katılmamış olabilir. Böylelikle, Dynastik Dönem'in sonlarına dek Pers otoritesinden ayrılmayan Doğu Likya, bu birlikteliği II. ve IV. Grup baskılarında yoğun olarak kullandığı triskeles motifiyle göstermiş olmalıdır.

³⁶⁶ Childs 1981, 61.

Kısaltmalar ve Kaynakça

Archäologischer Anzeiger 1997, 612 vd. ve Archäologische Bibliographie 1993, IX vd.'da belirtilen kısaltmalara ek olarak aşağıdaki kişisel kısaltmalar kullanılmıştır;

- Aulock Lykien H. von Aulock, SNG Deutschland. Lykien, Heft. 10 (1964).
- Aulock Lykien 18 H. von Aulock, SNG Deutschland. Nachträge IV, Phrygien, Lykien, Pamphylien, Pisidien, Kilikien, Galatien, Kappadokien, Kaiserzeitl. Kistophoren, Incert 18. Heft Nr. 8299-8739 (1968).
- Aulock Pamphylien H. von Aulock, SNG Deutschland. Pamphylien, Heft. 11 (1965).
- Aulock Pisidien H. von Aulock, SNG Deutschland. Pisidien, Heft. 12 (1964).
- Babelon 1907 E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines* (1907).
- Baldwin 1977 A. Baldwin, *Symbolism on Greek Coins* (1977).
- BMC Lycia G. F. Hill, *Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia* (1982).
- Boardman 1970 J. Boardman, "Pyramidal Stamp Seals in the Persian Empire", *Iran VIII*, 1970, 19-45.
- Bryce 1983 T. R. Bryce, "Political Unity in Lycia during the Dynastik Period", *JNES* 42, 1983, 31-42.
- Childs 1981 W. A. P. Childs, "Lycian Relations with Persians and Greeks in the fifth and fourth centuries Re-Examined", *AnatSt* 31, 1981, 55-80.
- Fellows 1855 Ch. Fellows, *Coins of Ancient Lycia before the Reign of Alexander with an Essay on the Relative Dates of the Lycians Monuments in the British Museum* (1855).
- Head 1911 B. V. Head, *Historia Numorum* (1911).
- Jameson 1973 *RE Suppl. XIII* (1973) 266-308 bk. "Lykia" (Jameson).
- Kolb 2001 F. Kolb - W. Tietz, "Zagaba: Münzprägung und politische Geographie in Zentrallykien", *Chiron* 31, 2001, 347-416.
- Kraay 1966 C. M. Kraay, *Greek Coins* (1966).
- Mørkholm 1964 O. Mørkholm, "The Classification of Lycian Coins before Alexander the Great", *JNG* 14, 1964, 65-76.
- Mørkholm-Zahle 1972 O. Mørkholm - J. Zahle, "The Coinage of Kuprllı. Numismatic and Archaeological Study", *ActaArch* 43, 1972, 57-113.
- Mørkholm-Zahle 1976 O. Mørkholm - J. Zahle, "The Coinages of the Lycian Dynasts Kheriga, Kherei and Erbinnā, A Numismatic and Archaeological Study", *ActaArch* 47, 1976, 47-90.
- Mørkholm-Neumann 1978 O. Mørkholm - G. Neumann, *Die lykischen Münzlegenden, Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen I. Philologisch-Historische Klasse Nr.1* (1978).
- Roes 1936/7 A. Roes, "Tierwirbel", *Ipek II*, 1936/37, 85-105.
- Six 1886 J. P. Six, *Monnaies lyciennes*, *RNum* (1886).
- Troxell 1982 H. A. Troxell, *The Coinage of the Lycian League* (1982).
- Vismara I N. Vismara, *Monetazione arcaica della Lycia. I. II dinasta Wekhssere I*, *GlauX* 2 (1989).
- Vismara II N. Vismara, *Monetazione arcaica della Lycia. II. La collezione Winsemann Falghera*. *GlauX* 3 (1989).
- Zahle 1991 J. Zahle, "Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence for Political Changes during the 5th Century B.C.", *Achaemenid History VI* (1991) 145-160.

Summary

The Triskeles Motif on Lycian Coins

This paper sets out to examine the origins, usage and symbolic meaning of the triskeles motif found both as the main type and as a symbol on the reverse side of Lycian coins. Lycian coinage has been categorized into four main groups (see Table 1) and the coins with diskeles, triskeles and tetraskesles on their reverse sides were further grouped based on their obverse types, and a table was formed with the coins with triskeles and its variants based on the group, dynast and city (see Table 3). From the catalogues studied, 95 different obverse types of Lycian coins have been attested. It was seen that triskeles was used with 80 different obverse types, tetraskesles with 13, and diskeles with 2. The triskeles motif is not encountered in Group I, while it is found extensively in Group II. Moreover, apart from one example it is not found at all in Group III, known as the “Athena Group”. Group IV, formed by coins of Eastern Lycian mints mainly has the triskeles as the reverse type and rarely is the triskeles the main type both on the obverse and the reverse of the same coin. Some triskeleses used as the main type have arms ending in animal protomes in the form of a duck or a swan, rooster, griffin or snake. In only one example does the triskeles end with three different animal protomes. The zoomorphic models preferred for the triskeleses are seldom seen on the triskeleses that are used as a symbol. The zoomorphic models found in Group II are often seen on the coins of Kuprilli.

This motif formed by three human legs running or of three curved arms in the same position was very widely used in the repertory of antiquity and it is also known as “triquetra” and “trinakria” as well as triskeles. The triskeles motif that dominates the reverse types of the Lycian coinage in the Dynastic Period is composed of three curved arms originating from a central circle. This form of the triskeles is considered peculiar to Lycia and is seen on Lycian coins from ca. 500 BC.

Apart from on Lycian coinage, the triskeles motif composed of three human legs or of three arms curved like hooks, not emerging from a central circle, is a motif also found on vases, seals and in architecture. The triskeleses with the human legs are first seen on the so-called “Wappenmünzen”- the coins with arms- minted by Athens in the 6th century BC. The human-legged triskeleses are also found on the coins of Aigina, Melos, Derrones, Syracuse, Clodius Macer, Aspendos, Selge, Adada and Caria, and on an altar at Selge. In vase painting the human-legged triskeles and monoskesles motifs are seen on shields.

Beyond Lycia, the triskeles motif formed by three hook-shaped arms are found on pyramidal seals from Lydia and are dated to the end of the 6th century BC. It is also seen on a relief at Düver in Phrygia and in relief on a tower at Canytelis in Cilicia. On the Akhaemnid coins the triskeles and tetraskesles are found as countermarks and on seals, triskeles

and diskeles are seen as symbols. The diskeles motif that was used as a symbol, and also the tetraskeles used as a countermark have central circles, these are the only examples known from outside Lycia. In addition, these motifs, which do not have human legs, are quite similar to the diskeleses and tetraskeleses with central circles seen on Lycian coins. The fact that the Persians, the only sovereign of the region, used these motifs in the same form, suggests that the Persians played an intermediary role in the emergence of the triskeles and its variants in Lycia. On the other hand, it is an established fact that the “turning motif” with animals of Eastern origin and its Anatolian parallels from the Bronze Age were the prototypes of the zoomorphic Lycian triskeleses. When the Lycian zoomorphic triskeleses are studied typologically within this context, it is seen that Anatolian influence is stronger. However, the “turning motif” with animals seen in Iran or in the regions under the influence of Greek culture have no central circle. Besides, in these examples the “turning motif” or the triskeleses are formed by animal protomes that are depicted with feet and wings. In spite of this, the Bronze Age “turning motifs” of Anatolia and the zoomorphic triskeleses of Lycia have curved arms originating from the center and terminating in animal protomes in the shape of a head only. Also responsible is the selection of animals, such as: rooster, swan, duck and snake which are preferred in the Lycian triskeleses.

Especially those triskeleses terminating in duck heads, to be seen on the coins of Kuprlli, imitate Bronze Age Anatolian examples while reflecting Greek influence in their style. Yet, despite everything, the Lycians depicted the triskeleses and its variants together with a central circle and used this peculiar form until the end of the Dynastic Period. Besides, just as in the Bronze Age seals of Anatolia, the Lycians terminated the arms of the triskeles with a central circle in animal protomes, thus continuing the Anatolian tradition with its own peculiar form.

It is possible that coin no. 4092 in Group II of von Aulock’s Catalogue (Fig. 31) and another coin (Fig. 32) of Kuprlli probably from a Central Lycian mint have either the same obverse moulds or obverse moulds cut by the same die master, which further suggests that the triskeleses with the central circles came into use with the reign of Kuprlli (485 BC) in Group II. This suggests that the coins with no inscription but with triskeles on their reverse sides were minted at a date after 500 BC and due to the similarities observed on the obverse of many of the coins with triskeles, they were minted by Kuprlli and the contemporary dynasts. Thus, it is possible to say that the series with triskeles began to be minted ca. 485 BC, when Kuprlli ascended the throne. Further, it is possible to suggest that the series with triskeles but with no inscription were minted before Kuprlli joined the campaign of Xerxes into Greece, and the series with inscription were minted after the campaign. As a matter of fact, Keen is of the opinion that the inscribed coins were minted after 475 BC.

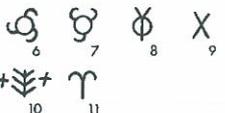
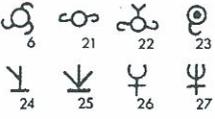
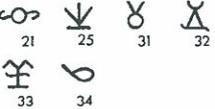
It has been attested that the regional meanings of triskeles varied greatly, although it is generally accepted to be “a symbol of the sun” due to its relationship with the “swastika motif” - “turning motifs”. The interpretations concerning the symbolic meaning of triskeles have focused on religious, political or administrative and political meanings. Religious interpretations suggest that it served as a national symbol related to the sun or to the God Apollo, while political interpretations suggest that it served as the “Mark of the Union” or the “Symbol of the Lycian Union”. Initially it seems plausible that this motif served as a solar symbol due to its clear relationship with the swastika; however, it does not seem sensible to relate this motif to the God Apollo, because, if the national god of Lycia was

linked to the triskeles motif, then it would have been used as a symbol on those coins minted during the period of the Hellenistic League and the reign of Gordianus III, as Apollo was depicted both in figure and with his attributes on the coins minted during these periods. Besides, the fact that the tetraskes having an owl in the central circle was also used as a variant of triskeles argues against this hypothesis. On the other hand, the administration style of Lycia in the Dynastic Period has not as yet been clarified, and for the time being, the phenomenon of a “Lycian Union”, is attested for certain in Lycia, only in the Hellenistic Period. Moreover, the fact that the triskeles motif was not used at all in western Lycia between 425 and 360 BC suggests that a cautious approach is necessary if one supports the opinion that the triskeles was used a symbol for “Lycian Union” or “Lycian Federation”.

The triskeles motif was used only on those coins minted during the period when the region was under Persian rule, and this can be related to the economic - political relationship between the Lycians and the Persians. This is because the triskeles motif was not used at all after the end of the Persian rule. The policy followed by the Lycian administration during the Persian yoke led to positive developments in both politics and in the Lycian economy. In this period Lycia had the right to mint coins and the cities prospered, as evinced by the surviving works of architecture and art. The local rulers showed themselves to be both descendants of Harpagos and they participated in the Persian campaigns, thus they retained their autonomy. It is likely that the dynasts of Xanthos under the rule of the Persians used this motif to stand as a symbol of this Lycian-Persian relationship of collaboration, as Lycian power depended on the Persians. The triskeles motif seems to have been used as a “symbol of a central authority”, as can be understood from the coins of Group II, because the central authority was in the hands of the Xanthian dynasts when the coins of Group II were minted and, especially under Kuprlli, coins were minted both in western and eastern Lycia. The fact that this motif is not seen on the coins of Group III, but was used, both as main type and as symbol on the coins of Group IV, suggests that the symbolical meaning of the triskeles in respect of the central authority might have undergone a relative change. As it was never used on the coins of Group III of western Lycia, that were minted to a lighter standard, under the influence of Attica, this may have originated from the preference for dynast heads with tiara and figures under Attic influence. Yet, this is not sufficient to explain the fact that triskeles motif was never used even as a symbol in this group. The wide use of the triskeles on the coins of Group IV of eastern Lycia can be related to a change in the political structure from about the beginning of the 4th century BC, which is likely to reflect the shift of central authority from Xanthos, first to Telmessos and gradually to eastern Lycia. It may be presumed that eastern Lycia may have never contributed financially to the maritime Delian League or may never have joined it. Thus, having never left Persian rule until the end of the Dynastic Period, eastern Lycia must have demonstrated this “union” with Persia through the extensive use of the triskeles motif minted on the coins of Groups II and IV.

Tablo 1. Dynastik Dönem Likya Sikkelerinin Gruplandırılması ve Ağırlık Standartları	
I. Grup	Tarih: İ.Ö. 520-485/80 Ağırlık Standartı : Orta Standart, 9.10-9.70 gr. Tedavül alanları : Likya geneli.
II. Grup	Tarih: İ.Ö. 485/80-425/20 Ağırlık Standartı : Baskılarda farklı ağırlıklar, 8.10-11.00 gr. Tedavül alanları : Batı, Merkezi ve Doğu Likya.
III. Grup	Tarih: İ.Ö. 425-360 Ağırlık Standartı : Hafif Standart, 7.70-8.50 gr. Tedavül alanları : Batı Likya.
IV. Grup	Tarih: İ.Ö. 400-360 Ağırlık Standartı : Ağır Standart, 9.60-9.90 gr. Tedavül alanları : Merkezi ve Doğu Likya.

Tablo 2. Likya sikkelerindeki çizgisel işaretler*

	BATI LİKYA? ORTA STANDART	BATI LİKYA HAFİF STANDART	MERKEZ & DOĞU LİKYA AĞIR STANDART
I 525 - 480			
II 500 - 440			
III 485 - 420			
IV 430 - 360			
V 430 - 360			

* Mørholm-Zahle 1976, 63 Fig. 6.

Tablo 3. Triskeles ve varyasyonlarının Grup, Dynast ve Kentlere göre dağılımı*

Gruplar		Triskeles		Tetraskeles		Diskeles		Monoskeles	
		ÖY	AY	ÖY	AY	ÖY	AY	ÖY	AY
I. Grup									
İ.Ö. 520-485/80		-	-	-	-	-	-	-	-
	Yazısız	+	x+						
	Jna		x						
	Inau-Uani/wete?		x						
	Zet/Zemu?		x						
	Ekuwemi	+	x						
	Mutlei		x						
	Ite		x		x				
	Uele-Eleu		x						
	Puna		x						
	Za-Zag-Zakh		x						
	Thap		x						
	Thiba	+	x		x				
	Tenagura	+	x						
II. Grup									
İ.Ö. 485/80-425/20									
	Kuprlli	+	x+				+		
	Arñn-Kuprlli		x				+		
	Kubirla	+	x						
	Tnnemi		x						
	I. Wekhessere	+	x			+	x+		
	Khinakha	+	x				x		
	Uteves	+							
	Tethhiveibi				x				+
	Sppntaza				x				
	Pınara	+	x						
	Ksanthos		x						
	Aperlai		x						
III. Grup									
İ.Ö. 425-360									
	Tlos						+		
	Ksanthos						+		
	Kheriga Wehnteze				x				
	Kheriga		x						
	Ddenewele						+		
IV. Grup									
İ.Ö. 400-360									
	II. Wekhessere		x						
	Aruwatijesi	+	x						
	Aruwatijesi Zagaba		x						
	Mithrapata	+	x+						
	Zagaba	+	x						
	Zagaba Perikle		+						
	Perikle	+	x +						
	Perikle Vedevie		+						
	Perikle Phellos		+						
	Trbbenimi	+	x						
	Zemu Trbbenimi	x	x						
	Vedrei Trbenimi	x	x						
	Vedrei	+	x						

* x: Ana tip
+: Sembol

Resim Listesi:

- Res.1, 4-5 H. Müller-Karpe, Handbuch der Vorgeschichte II. Jungsteinzeit (1989) Lev. 62 no. 4. 6 vd.
- Res. 2, 8 S. Alp, Konya civarında Karahöyük Kazılarında bulunan Silindir ve Damga Mühürleri (1972) Lev. 20 no. 50 Lev. 129 no. 392.
- Res. 3, 6 H. Z. Koşay, Keban Projesi Pulur Kazısı 1968/1970 (1976) Lev. 88 no. 365. 369.
- Res. 7 J. Mellart - A. Murray, Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects. Beycesultan III.2 (1995) 188 no. 324.
- Res. 9, 19 İ. Özgen - J. Öztürk (ed.), Heritage Recovered. The Lydian Treasure (1996) 87 no. 33 Res. 26.
- Res. 10-11 Boardman 1970, Lev. 5 no. 118 Lev. 3 no. 45.
- Res. 12, 18 Roes 1936/7, 90 Res. 9, 11.
- Res. 13-17 R. M. Boehmer, "Einflüsse der Golfglyptik auf die anatolische Stempelglyptik zur Zeit der assyrischen Handelsniederlassungen", BaM 17, 1986, Lev. 42 no. 3 Lev. 43 no. 8 vd. Lev. 44 no. 17 vd.
- Res. 20-23, 43, 48, 54
Fellows 1855, Lev. IX no. 2 Lev. I no. 4 Lev. XV no. 3 Lev. IX no. 3 Lev. II no. 1 Lev. XV no. 8 Lev. I no. 6 Lev. VI no. 9.
- Res. 24, 26, 29, 32, 41-42
Kolb 2001, no. 28 no. 46 no. 3 no. 21 no. 52 no. 37.
- Res. 25 Kraay 1966, Lev. 190 no. 650.
- Res. 28, 38, 53
Mørholm-Zahle 1976, 81 Fig. 5 Lev. I no. 1 vd.
- Res. 27, 33-35, 37, 39, 44, 46, 51-52, 56, 58
Mørholm-Zahle 1972, Lev. I no. 2 Lev. V no.163 Lev. II no. 45 Lev. IV no. 153 Lev. II no. 38 Lev. V no. 155 Lev. I no. 14 Lev. I no. 17 Lev. IV no. 141 Lev. V no. 160 Lev. II no. 33 Lev. I no. 7.
- Res. 31, 36, 45, 49-50, 55, 57
Aulock Lykien, no. 4092 no. 4139 no. 4158 no. 4087 no. 4129 no. 4096 no. 4230.
- Res. 47 Vismara II, Lev XII no. 96.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

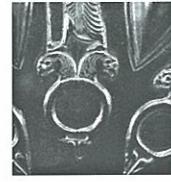
16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

